

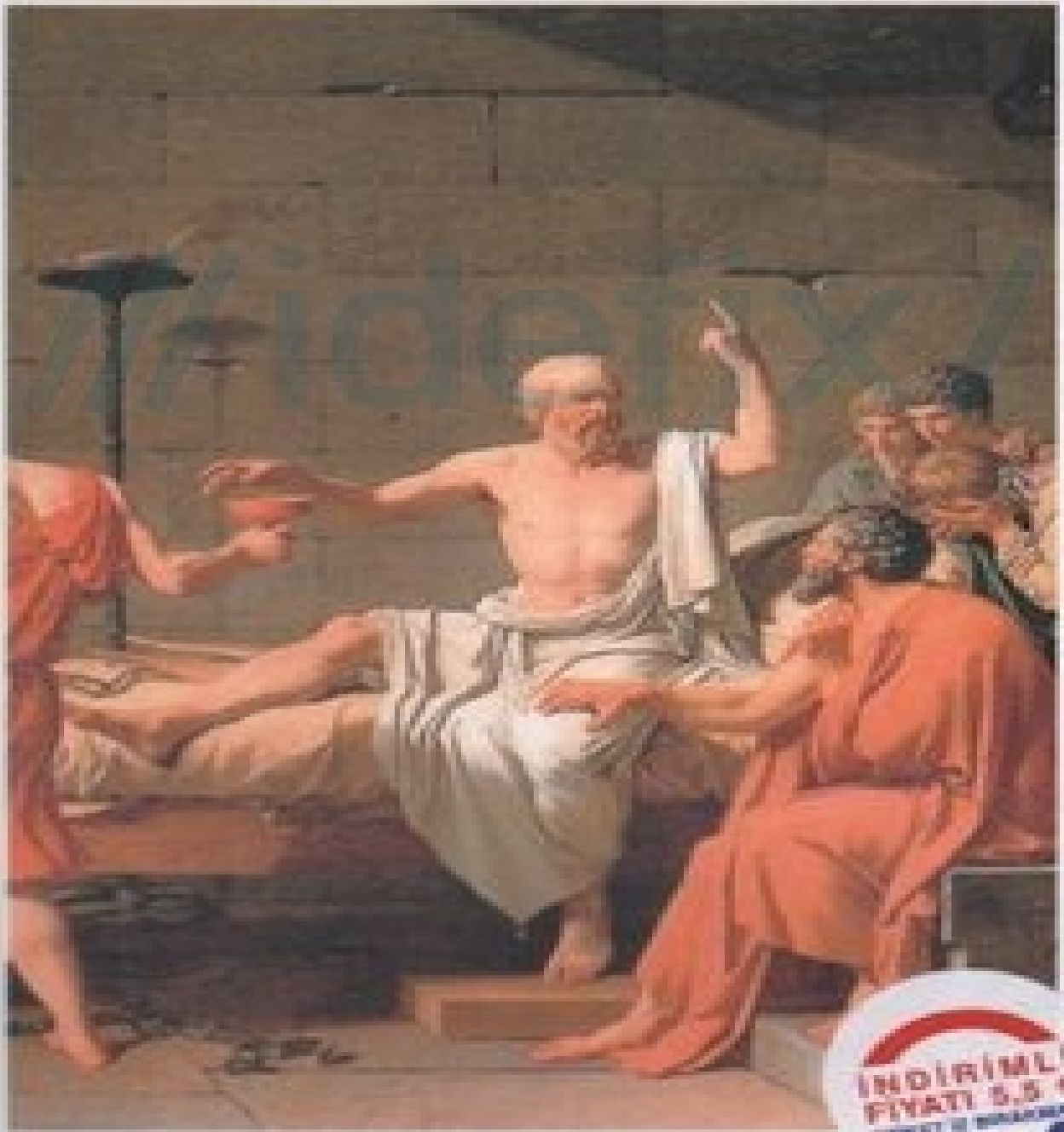

DÜNYA KLASİKLERİ - FELSEFE

SOKRATES'İN SAVUNMASI

PLATON

ÇEVİREN: CÜNEYT ÇETİNKAYA

Açıklamalar

(1) Eski Hellen parası.

(2) Dithyrambos şairi anlamında.

(3) Jowett, burasını “En fazla bir drahmi giriş ücreti ile tiyatrolarda gösterildiğini görmek” biçiminde çevirerek, Anaksagoras’ın düşünceleriyle alay eden Aristophanes’e ve bu fikirleri alan Euripides’e gönderme yaptığını söylüyor; Croisetise, bu parçanın Atina’da sahnenin ön kısmı olan orkestrada yazma halinde esersatıldığının biricik kanıtı olduğunu belirtiyor.

(4) Bugün komisyon dediğimiz kurullara benzeyen bir kurul.

Birinci Bölüm

I

Atinalılar! Beni suçlayanların üzerinizdeki etkisini bilemiyorum; fakat sözleri okadar kandırıcıydı ki ben kendi adıma onları dinlerken az daha kim olduğumu unutuyordum. Böyle olmakla birlikte, inanın ki bir tek doğru söz bile söylemediler. Ancak, uydurdukları birçok yalan arasında, beni usta bir konuşmacı gibi göstererek sözlerimin güzelliğine kanmamak için sizi uyanık olmaya çağırılmalarına çok şaştım. Ağzımı açar açmaz hiç de güzel konuşan bir adam olmadığım ortaya çıkacak ve yalancılıkları kesinlikle anlaşılacak olduğu halde, bunu söylemek için insan doğrusu çok utanmaz olmalı. Eğer onlar her doğru söyleyen adama "konuşmacı" diyorlarsa, diyeceğim yok. Bunu demek istiyorlarsa ben öyle olduğumu kabuledirim; ama onların anladığından bambaşka anlamda. Herhalde, az önce dedediğim gibi, söylediklerinde doğru bir yan hemen hemen yoktur; ben ise size tüm gerçeği söyleyeceğim. Ancak, Atinalılar, ben onlar gibi baştan başa parlak ve gösterişli sözlerle bezenmiş hazır bir söylev yapacak değilim; Tanrı korusun! Hayır, şu anda iyi kötü dilim döndüğü kadar söyleyeceğim; çünkü bütün diyeceklerim doğru olduğuna inanıyorum. İçinizde kimse benim doğrudan başka bir şey söyleyeceğimi sanmasın. Toy delikanlılarımız gibi huzurunuzda birtakım süslü cümlelerle konuşmak, benim yaşımdaki bir adama yakışmaz. Sizden yalnızca şunu dileyeceğim; kendimi savunurken öteden beri alışık olduğum gibi konuştuğumu, agora da, sarraf tezgâhlarında ve benzeri yerlerde nasıl konuşuyorsam burada da öyle konuştuğumu görürseniz şaşmayın, o yüzden de sözümü kesmeyin. Çünkü ben yetmişimi aştığım halde ilk kez yargıç huzurunda bulunuyorum; bu yerin dilini tümüyle yabancıyım. Bunun için, bir yabancı'nın ana diliyle kendi yurdunun geleneklerine göre konuşmasını nasıl doğal karşılarsanız beni de tıpkı bir yabancı sayarak alışık olduğum gibi konuşmama izin verin. Bu dileğimi yersiz bulmayacağınızı umarım. Söyleyiş iyi ya da kötü olmuş, bundan ne çıkar? Siz yalnızca benim doğru söyleyip söylemediğime bakın, asıl buna önem verin. Zaten yargıcın nasıl üstünlüğü buradadır; nasıl ki konuşmacının ki de doğruyu söylemektir.

II

Atinalılar! Önce bana yöneltilmiş olan daha eski suçlamalara ve beni çok daha eskiden beri suçlayanlara yanıt vermek isterim. Bundan sonra daha yenilerini yanıtlayacağım. Çünkü,

Atinalılar, yıllardan beri haksız yere beni size karşı suçlayıp duran birçok kimse olmuştur. Anytos ile arkadaşları benim için daha az tehlikeli olmamakla birlikte, ben bunlardan daha çok korkarım. Evet, yargıçlarım, bunlarda tehlikelidirler; çünkü bunlar birçoğunuzu ta çocukluğunuzdan beri yalanlar lakandıran güya göklerde olup bitenlerle uğraşan, yerin altında neler geçtiğini araştıran, yanlışlığı doğru gibi göstermeyi beceren Sokrates adlı bir bilgin olduğunuzu inandırmışlardır. Beni suçlayanlar içinde en çok korktuklarım işte bu masalıyanlardır; çünkü bunları dinleyenler, bu gibi konularla uğraşanlar tanrılara inanmaz sanıyorlar. İnanın, bu adamlar çoktur; eskiden beri beni bununla suçluyorlar. Üstelik bunları, çocukluğunuzda olsun, gençliğinizde olsun, daha çok etki altındakalabileceğiniz yaşlardayken, kulaklarınıza doldurmuşlardı. Hem bu suçlamalar, karşılarında kendilerini yanıtlayacak kimse yokken, benim arkamdan oluyordu. Bir komedyaya yazarını bir yana bırakırsak, ötekilerinin ne adını biliyorum, ne de sizesöyleyecek durumdayım, işin en korkunç yanı işte bu. Kıskançlıkları, kötülükleri yüzünden bazen ilkin kendilerini bile inandırmaya varacak kadar, sizi tüm suçlamalara inandıran bu adamlar, uğraşılması en güç olanlardır, çünkü bunları ne buraya getirmek ne de söylediklerini çürütmek olanaklıdır... Bu yüzden kendimi savunurken yalnızca gölgelerle çarpışmak, karşımda yanıt verecek biri olmadan savlarının yanlışlığını göstermek zorunda kalıyorum. O halde, demin de dediğim gibi, düşmanlarımdan iki türlü olduğunu görüyorsunuz; bir beni şimdi suçlayanlar, bir de eskiden suçlamış olanlar. Umarım ki, ilkin ikincileri yanıtlamamı siz de yerinde bulursunuz; çünkü bunları hem ötekilerden daha önce, hem de daha sık duymuşsunuzdur.

O halde, Atinalılar, artık savunmama başlayabilirim. Yıllardan beri kafanızda kökleşmiş olan bir suçlamayı kısa bir zamanda söküp atmaya çalışmalıyım. Eğer hakkımda ve hakkınızda hayırlıysa, bunu başarmayı ve kendimi temize çıkarmayı dilerim. Ama bunun kolay bir iş olmadığını da iyice biliyorum. Her neyse, bunu tanrının buyruğuna bırakalım; bana düşen görev, yasanın emrine göre kendimi savunmaktır.

III

Baştan başlayarak, benim kötülenmeme yol açan ve Meletos'u bana karşı budavayı açmak için yüreklendiren suçlamanın ne olduğunu araştıralım. Öncelikle, bana haksız yere suçlama yöneltenler bakalım ne diyorlar. Beni dava ettiklerini varsayarak bunların suçlamalarını şöyle kısaca bir toplayacağım; "Sokrates kötü bir insandır; yeraltında ve gökyüzünde olup bitenlere karışıyor, eğriyi doğru diye gösteriyor, bunları başkalarına da öğretiyor; suçlamanın aşağı yukarı özü bu. Aristophanes'in komedyasında gördüğünüz gibi; sahnede Sokrates adlı bir adam dolaştırılıyor, havada gezdiğinden, benim hiç ama hiç anlamadığım şeylerden dem vurarak birsürü saçma sapan söz söylüyor. Bunu, böyle bir bilgisi olanlar varsa, onları küçültmek için söylemiyorum. Atinalılar, Meletos'un bana açtığı bu davadan kurtulamayayım ki, gerçekte benim bunlar üzerinde en küçük bir fikrim bile yoktur. Burada bulunanların çoğu bunun doğruluğuna tanıktır. Onlara sesleniyorum: Beni dinleyenler, içinizde bu konular hakkında şimdiye kadar tek söz söylediğimi bilen varsaburadakilere söylesin... Yanıtlarını işitiyorsunuz. Suçlamanın bu kısmına verdikleri beyanıt karşısında, geri kalanının doğruluğu hakkında da bir yargıya varabilirsiniz.

IV

Bunun gibi, benim parayla ders vermekte olduğuma ilişkin dolaşan sözün de hiçbir temeli

yoktur; bu da ötekiler kadar asılsızdır. Doğrusu, bir kimsenin insanlaragerçekten bir şey öğretmesi olanaklı olsaydı, buna karşılık para alması bence okimse için bir onur olurdu. Leontinoili Gorgias gibi, Keoslu Prodikos gibi, ElisliHippias gibi kent kent gezerek ders veren ;gençlerin kendi hemşerilerinden parasızders almaları olanağı varken, onları bu kişilerden ayırarak kendilerine çekecek kadarkandıran, dersleri için para almakla kalmayıp üstelik bu parayı lütfen kabulettiklerinden dolayı bir de teşekkür ettiren kimseler var! Şimdi, Atina'da Paroslu bir bilginvardır. Bu adamı tanımam şöyle olmuştu: Bir gün, bilgicilerin (sofist) uğruna dünyakadar para harcayan Hipponikosoğlu Kallias'a raslamıştım; bu kişinin iki oğluolduğunu biliyordum, onun için kendisine sordum: Kallias, dedim, iki oğlun olacağınaiki tayın veya buzağın olsaydı, bunları eğitecek birini bulmakta zorluk çekmezdik;onları kendi doğalarının olanaklı kıldığı ölçüde yetiştirecek ve olgunlaştıracak birseyis veya bir çiftçi tutardık; mademki birer insandırlar, onları eğitimleri için kimegönderebileceğini biliyor musun? Onları bir insan ve bir yurttaş olarak yetiştirecekbiri var mıdır? Herhalde, oğulların olduğuna göre bu konuyu düşünmüşsündür?Ne dersin, böyle bir kimse var mı? Kallias bana, evet var, dedi. Öyleyse kim?Nereli? Derslerini kaçaya veriyor? diye sorunca, "Paroslu Evenos dersine beşmina(1) alıyor" yanıtını verdi. O zaman kendi kendime düşündüm ve dedim ki:Evenos gerçekten böyle bir bilgin ise, bu bilgisini bu kadar ucuza öğretiyorsa,doğrusu mutluymuş. Bende de böyle bir bilgi olsaydı, gerçekten ben de gurur vesevinç duyardım; fakat, Atinalılar, doğrusu benim böyle bir bilgim yoktur.

V

Belki içinizden biri bütün bunlara karşı diyecek ki: "Sokrates, bunların hepsigüzel, ama uğradığın bu suçlamalar nereden çıkıyor? Herhalde alışılanın dışında birşey yapmış olacaksın ki sana karşı bu gibi suçlamalar var. Sen de herkes gibiolsaydın bütün bu dedikodular çıkmazdı; o halde, hakkında acele bir hükümvermemizi istemiyorsan bize bunların nedenini anlat."Bu karşı çıkışının haklı veyerinde olduğunu kabul ederim; onun için ben de size bu kötü ünümün neredençıktığını anlatacağım. Lütfen dikkatle dinleyin. Bazılarınız belki şaka ediyorum sanır;ama inanın ki tamamıyla doğru söylüyorum. Atinalılar, bu ün bende bulunan bir türbilgiden, yalnızca ondan çıkmıştır. Bunun ne biçim bir bilgi olduğunu sorarsanız,derim ki, bu, herkesin elde edebileceği bir bilgidir; ben de ancak bu anlamda birbilgim olduğunu sanıyorum. Oysa sözünü ettiğim kimselerin, bende olmadığı içinsize anlatamayacağım insanüstü bilgileri var. Benim böyle bir bilgimin olduğusöyleyen yalan söyler, bana kara çalmış olur. Atinalılar, size belki abartıyorum gibigelecek, fakat sözümü kesmemenizi dilerim. Çünkü size şimdi söyleyeceğim sözlerbenim sözlerim değildir. Size güvenilir bir tanık göstereceğim. Benim bir bilgimvarsa, bunun nasıl bir bilgi olduğunu Delphoi Tanrısından dinleyin. Khairephon'utanırsınız; çok eski bir arkadaşımı; sizin de dostunuzdu, geçen sürgünde o dasizinle birlikteydi, dönerken de birlikte gelmiştiniz. Khairephon'un huyunu bilirsiniz,kafasına koyduğu şeyi kesinlikle yapardı. Bir gün Delphoi'ye gitmiş, -lütfen sözümükesmeyin- benden daha bilgin bir kimse olup olmadığını tanrıya çekinmedensormuş; Pytholu tanrı sözcüsü de benden daha bilgin bir adam olmadığını söylemiş.Khairephon bugün sağ değil, ama kardeşi burada, mahkemededir ; söylediklerimindoğruluğunu onaylayabilir.

VI

Bunu size sırf bu kötü ünümün nereden geldiğini göstermek için söylüyorum. Tanrının bu yanıtını öğrenince düşündüm: Tanrı bu sözle ne demek istemiş? Bubilmece nedir? Çünkü, az olsun, çok olsun, bende böyle bir bilgi olmadığını biliyorum. Böyle olduğu halde insanların en bilgini olduğumu söylemekle ne demek istiyor? Tanrı yalan söylemez, yalan onun sözle uzlaşır bir şey değil. Ne demek istediğini uzun zaman düşündüm; en sonunda işin aslını bir araştırıyım dedim. Bilgisi belli birini bulup tanrıya gider, sözünü çürütmek için derim ki: "İşte benden bilgili bir adam; oysa sen benim için en bilgili demişsin." Bunun üzerine bilgisiyle ün salmış birine gittim, kendisine iyi baktım. Adı gerekmez, denemek için seçtiğim bu adam devlet işleriyle uğraşır. Vardığım sonuç şu oldu: Bu adam çok kimselere vekendisine bilgin gibi gözüküyor ama gerçekte hiçbir bilgisi yok. Bunun üzerine kendisini bilgin sandığını, gerçekte ise olmadığını anlatmaya çalıştım. Bunun sonucu, onun da, üstelik orada bulunup beni dinleyen birçok kimsenin de düşmanlığını kazanmam oldu. Yanından ayrılırken kendi kendime dedim ki: doğrusu belki ikimizde iyi, güzel bir şey bildiğimiz yok; gene de ben ondan bilgiliyim ; çünkü o hiçbir şey bilmediği halde bildiğini sanıyor; ben ise bilmiyorum ama bildiğimi de sanmıyorum. Daha doğrusu, bilmediğimi biliyorum; demek ki ondan biraz daha bilgeyim. Bundan sonra başka birine, daha da bilgili tanınan başka birine gittim. Gene aynı sonuca vardım; onun da, daha birçoklarının da düşmanlığını kazandım.

VI

Böylece, birçok düşman edindiğimi bile bile, birini bırakıp ötekine gidiyor, gittikçe umutsuzlaşıyor ve kederleniyordum. Artık boynumun borcu oldu, her şeyden önce tanrının sözünü göz önünde tutmalıyım diyordum. Bilgili denen kim varsa ona başvurarak tanrının ne demek istediğini anlamam gerekiyordu. Sizedoğruyu söylemeliyim. Atinalılar, köpek hakkı için, bütün o araştırmalarımı baktım, asıl bilgisizler, bilgilidir diye tanınmış olanlar! Boştur denenlerde ise daha çok akıllı. Size bütün o dolaşıp durmalarımı anlatayım. Atinalılar; o kadar didindim, tanrının sözünü çürütemedim. Devlet adamlarından sonra tragedya yazarlara, övgücülere (2), her türden ozana başvurdum. Kendi kendime, artık bu kezgöreceksin, kendinin onlardan çok daha bilgisiz olduğunu anlayacaksın diyordum. Yazılarından, bence en iyi işlenmiş parçaları seçtim, ne demek istemiş olduklarını gidip kendilerine sordum, bir şey öğreneceğimi umuyordum. Yargıçlar, inanırmısınız? Doğruyu söylemeye utanıyorum; ama söylemeliyim. O ozanların, yapıtları hakkında dedikleri, orada bulunan hemen herkesin diyebileceğinden daha iyideğildi. O zaman anladım ki ozanlar yapıtlarını bilgilerinden değil, bir çeşit içgüdüyle, tanrıdan gelme bir esinle yazıyorlar, tıpkı bir sürü güzel şey söyleyip dedediklerinden bir şey anlaşılmayan tanrı sözcüleri, biliciler gibi. Ozanlar için de öyle olduğunu gördüm; üstelik onlar, kendilerinde ozanlık var diye, bilmedikleri şeylerde insanların en bilgini olduklarını sanıyorlar. Yanlarından ayrılırken anlamıştım ki, devlet adamları karşısında nasıl bir üstünlüğüm varsa, onlardan da öylece üstünüm.

VIII

En son, ustalara gittim; çünkü kendim bir şey bilmediğimin farkında olduğum gibi, onların da hem çok, hem de iyi şeyler bildiklerinden emindim. Bu kezaldanmamışım; onlar benim bilmediğim birçok şeyleri gerçekten biliyorlardı ve bunda hiç kuşkusuz benden daha bilgindiler. Ama, Atinalılar, gördüm ki iyi ustalarda da ozanlardaki özür var; kendi işlerinin eri

oldukları için en yüksekşeylerden de anladıklarını sanıyorlar, böyle sandıkları için de asıl bilgileri gölgedekalıyor; o kadar ki Tanrının sözüne geldim, onlar gibi bilgin, onlar gibi de bilgisiz olmaktansa, bilgilerini de, bilgisizliklerini de edinmeyip “Olduğum gibi kalmak dahaiyi değil mi?” diye düşündüm; gerek kendime, gerek Tanrı sözüne yanıt vererek, benim için olduğum gibi kalmak daha iyi dedim.

IX

Atinalılar, bütün bu araştırmalarım birçok düşman, hem de en kötü, en tehlikelitüründen düşmanlar edinmeme neden oldu; birçok karalamaya yol açtı; adımbilgeye çıktı, çünkü beni dinleyenler, başkalarında bulunmadığını gösterdiğim bilgininbende bulunduğunu sandılar. Asıl bilen, Atina Yargıçları, belki yalnızca tanrıdır; o sözüyle de insan bilgisinin büyük bir şey olmadığını, hatta bir şey olmadığını göstermekistemiştir; “Sokrates”, demiş olması ancak bir söz gelişidir: “Ey insanlar! Aranızdaen bilgeniz, Sokrates gibi bilgeliğinin gerçekte bir hiç olduğunu bilendir”,demekistemiştir. İşte böylece tanrının sözünü düşünerek yer yer dolaşılıyor, yurttaş olsun,yabancı olsun bilge sandığım kimi bulursam konuşup soruyorum; bilge olmadıklarınıanlayınca da, tanrı sözüne hak vererek bilge olmadıklarını kendilerine gösteriyorum.Bu iş bütün zamanımı alıyor; bu yüzden devlet işleriyle de, kendi işlerimle de yeterince uğraşacak zaman bulamıyorum; o kadar ki, tanrıya hizmet edeceğim diye yoksul kaldım.

Dahası var: Birtakım gençler kendiliklerinden başıma toplanıyor; babaları zengin,zamanları bol; ben önüme aldığım adama sorular sorarken durup dinliyorlar; üstelikbilgiçlerin sorguya çekilmesini dinlemekten hoşlanıyorlar, çoğu kez banabenzeyerek başkalarını da denemeye kalkışıyorlar; az bir bilgiyle, üstüne üstlükbüsbütün bilgisiz, kendilerini bilgin sananlar sayısız; bunu o delikanlılar da biliyorlar.Sıkıştırdıkları adamlar kendilerine kızacaklarına bana kızıyor, “Ah! Alçak Sokrates!Gençleri baştan çıkarıyor!..” diyorlar. Oysa biri çıkıp da kendilerine sorsa “Pekiama bunun için ne yapıyor? Ne öğretiyor?” dese, ne yanıt vereceklerini bilemezler;fakat şaşkınlıklarını belli etmemek için de her zaman filozoflara karşı çevrilen“bulutlarda, yerin dibinde olup bitenleri öğretmek”, “tanrılara inanmamak”, “iyiyi kötügöstermek” gibi beylik sözleri sayıp dökerler; çünkü bir şey bilmedikleri halde biliyorgörünmek istediklerinin açığa vurulduğunu söylemeye bir türlü dilleri varmaz. Onlar,iyi tanınacağız, sözümüz geçecek diyen, kalabalık bir gurup insandır; benim sözümaçılınca, bir ağızdan konuşup karşılarındakini kandırmayı bildikleri için, öteden beri,ağır karalamalarla kulaklarımızı doldurdular, gene de dolduruyorlar. Meletos’a,Anytos’a, Lykon’a bana saldırmak cesaretini veren, işte bu karalamalardır. Meletos,şairlerin, Anytos, ustalarla politikacıların, Lykon da konuşmacıların düşmanlıklarınatercüman olmuştur. Sözüme başlarken de dediğim gibi, böyle kök salmış birkaralamadan kendimi böylesine az bir zamanda temize çıkarabileceğimi sanmam.İşte, Atinalılar, size doğruyu söyledim; büyük küçük, bir şeyi saklamadım, bir şeyideğiştirmedim. Biliyorum ki bu yüzden gene düşmanlıklarıyla karşı karşıyakalacağım; bu da gösterir ki ben doğruyu söylüyorum, bana haksızlık ediliyor, nedenide budur. Şimdi arayın, sonra arayın, bulacağınız hep budur.

XI

Beni suçlayan birinci gruba karşı savunmam için bu kadarı yeter; şimdi

ikincileredönüyorum. Bunların başında Meletos ; kendi sözüyle iyi, yurdunu gerçekten seven Meletos var. Bunlara karşı da kendimi savunmaya çalışacağım. Nelerdenyakındıklarını bir okuyalım. Aşağı yukarı şöyle deniyor: Sokrates, gençleri doğruyoldan ayırmakla, devletin tanrılarına inanmamakla, bunların yerine yeni yeni tanrılarkoymakla suçludur. İşte bana yükledikleri suçlar; bunların hepsini ele alalım.

Gençleri doğru yoldan ayırmak suçunu işliyormuşum. Ben de ileri sürüyorum ki;Meletos ciddi şeyleri alaya alarak herkesle eğlenmekten, gerçekte üzerinde hiçuğraşmadığı işlere sözümona bağlılık ve ilgi göstererek herkesi mahkemeyesürüklemekten suçludur. Bunun böyle olduğunu size kanıtlamaya çalışacağım.

XII

Meletos, şöyle gel, bana yanıt ver: Gençlerimizin olabildiğince erdemliolmalarına çok önem veriyorsun, değil mi?

-Tabii veriyorum.

- O halde, onları daha iyi kılanın kim olduğunu da yargıçlara söyle. Madem ki onlarıdoğru yoldan ayıranı ortaya çıkarmak güçlüğüne katlanmışsın ve yargıçların karşısında beni göstererek bu suçlunun ben olduğumu ortaya atıyorsun, o halde şunuda bilmen gerekir. Onları eğitenler kim? Yargıçlara adlarıyla söyle... Gördün mü?Meletos, susuyorsun işte. Bir şey söylemiyorsun, ama bu susman, senin içinutanılacak bir şey değil mi? Konuyla hiç bir ilişkin yoktur dememin, bu, açık birkanıtı değil mi? Söyle dostum, söyle, gençleri daha iyi kılan kimdir?

-Yasalar.

-Fakat, delikanlım, bu benim soruma yanıt değil ki. Ben şunu bilmek istiyorum: Herşeyden önce bu yasaları bilen kim?

- İşte bu mahkemedeki yargıçlar, Sokrates.

- Ne dedin? Nasıl, Meletos? Onlar gençleri yetiştirebilir, daha iyi kılar mı diyorsun?

- Elbette.

- Hepsi mi, yoksa bazıları mı?

- Hepsi.

- Hera hakkı için ne güzel söz! Demek gençleri daha iyi kılanlar birçok kişiymiş. Ohalde, söyle bakalım, burada bizi dinleyenler de gençliği eğitiyorlar mı?

- Evet onlar da.

- Peki, ya senato üyeleri?

- Onlar da.

- Acaba Meclis halinde toplanmış yurttaşlar, gençliği doğru yoldan ayırıyorlar mı,yoksa eğitiyorlar mı dersin?

- Onlar da eğitiyorlar.

- O halde, bundan başka, bütün Atinalılar onları güzel ve iyi kılıyorlar; onları yalnızca bendoğru yoldan ayırıyorum.İleri sürdüğün bu, değil mi?

- Tam bu işte.

- Sen haklıysan, ben gerçekten, çok mutsuz bir adamım.... Ama de ki, sana şöyle birşey soruyorum; acaba sana göre atlar için de bu böyle mi? Atlara da herkesin iyilikettiğine, yalnızca bir kimsenin kötülük ettiğine mi inanıyorsun? Gerçek bunun tam tersideğil mi? Atları, bir veya birkaç kişi, yani seyisler eğitebiliyor; binenler ise onlarıbozuyorlar, değil mi? Atlar için de, başka hayvanlar için de böyledir, değil mi,Meletos? Bu, kuşkusuz böyledir; Anytos ile sen, ne dersiniz deyin, gençleri yalnızcabir kişinin yanlış yola sürüklediği, ondan başka herkesin daha iyi kıldığı doğruolsaydı, bu onlar için gerçekten eşsiz bir mutluluk olurdu. Ama hayır, Meletos,gençler üzerinde hiç kafa yormadığını yeterince gösterdin; senin kayıtsızlığın, başıma açtığın işleri hiç umursamamış olmandan da açıkça anlaşılıyor.

XIII

Şimdi sana bir sorum daha var. Zeus hakkı için yanıtla! Sence kötükimselerle birlikte yaşamak mı, yoksa iyi kimselerle birlikte yaşamak mı daha iyi?..Yanıtlasana, dostum; zor bir şey sormuyorum. İyi insanlar yanlarındakilere hepiyilik, kötüler de kötülük ederler, değil mi?

- Kuşkusuz.

- Şimdi, bir arada yaşadığı kimselerden yarardan çok zarar görmek isteyen var mı?..Yanıtlama, dostum, yasa,yanıtlamanı emrediyor. Zarar görmek isteyecekkimse var mıdır?

- Kesinlikle yoktur.

- Peki, gençleri doğru yoldan çıkarıyor, kötülüğe götürüyor diye beni suçluyorsun;sence ben bu suçu bilerek mi, bilmeyerek mi işliyorum?

- Bilerek, diyorum.

- Demek ki, Meletos, iyilerin, yanlarındakilere iyilik, kötülerin ise kötülük ettikleri, şu genç yaşında senin yüksek zekanca bilinen bir gerçek olduğu halde, ben buyaşımında, birlikte yaşamak zorunda olduğum bir kimseyi doğru yoldan ayırırsam,ondan bana zarar geleceğini bilmeyecek kadar karanlık ve bilgisizlik içindeyim; hemde bunu, savına göre, bile bile yapıyorum. Meletos, buna ne beni inandırabilirsin, nede başkalarını.

Öyleyse ya ben onları doğru yoldan çıkarmıyorum yahut daçıkarıyorsam, bunu bilmeyerek yapıyorum; her iki halde de yalan söylüyorsun.Bundan başka, işlediğim suç bilmeyerek işlenmişse, yasa onu suç saymaz; benibir yana çekerek ayrıca anımsatman ve öğüt vermen gerekirdi; çünkü öğütle,bilmeyerek işlediğim suçu herhalde işlemekten vazgeçerdim: oysa sen benimlekonuşmaktan, bana öğretmekten kaçındın; bunu istemedin; beni mahkemeye,yasanın, aydınlatılması gerekenleri değil, cezalandırılması gerekenleri gönderdiğimahkemeye sürükledin.

XIV

Atinalılar, artık anlaşılıyor ki Meletos bu işlerle, az olsun çok olsun, kafayormamıştır; ama Meletos sen gene söyle; ben gençleri nasıl yanlış yolasürüklüyorum? Yazdığın suçlamadan anladığıma göre,gençlere devletin tapındığıtanrıları tanımamayı, onların yerine başka tanrılara inanmayı öğretiyormuşum;gençleri bozan derslerim bunlardır diyorsun, değil

mi?

- Evet, bunu bütün gücümle ileri sürüyorum.

- Öyleyse, Meletos, sözünü ettiğimiz tanrılar hakkı için ne demek istediğini bana vebu yargıçlara daha açıkça anlat. Sence ben birtakım tanrılara inanmayı öğretilmişim; öyle ise o tanrılara ben kendim de inanıyorum, demek ki büsbütün tanrı bilmez değilim, böyle bir suç işlememişim; şimdi şunu anlayalım: sen benidevletin tanrılarını bırakıp başka tanrılara inanmakla mı suçluyorsun? Yoksa tanrılarabüsbütün inanmayıp bunu başkalarına da aşılama mla mı?

- Evet, ben senin hiçbir tanrıya inanmadığını söylüyorum. - Şaşılacak şey! Meletos, bunu nereden çıkarıyorsun? Herkes gibi, güneşin

ya da ayın tanrılığına inanmadığımı mı söylemek istiyorsun? - Emin olun yargıçlar, inanmaz; çünkü güneşin taş, ayın toprak olduğunu söylüyor.

- Fakat, dostum Meletos, sen beni Anaksagoras sanmışsın da buraya çıkarmışsın. Buradaki yargıçları Klazomenaili Anaksagoras'ın kitaplarının bu kuramlarla dolu olduğunu bilmeyecek kadar boş ve bilgisiz mi sanıyorsun? Gençler bu kitapları orkestrada en çok bir drahmiye satın alabilirlerse, Sokrates de bu düşüncelerisahiplenince delikanlılar onunla alay edebilirlerse, bunları neden gelip benden öğrensiler ? (3) Doğru söyle, Meletos, sen gerçekten benim hiçbir tanrıyainanmadığımı mı sanıyorsun?

- Zeus'a yemin ederim ki, hiçbir tanrıya inanmıyorsun. - Buna kimse inanmayacak. Atinalılar, bu Meletos azgını küstahın biri;

benisuçlaması da gençliğinden, aşağılama olsun diye. Kim bilir, belki de beni denemek için bu bilmeceyi uydurmuştur. Belki de kendi kendine, "Bakalım bilgin Sokrates işialaya alıp birbirini tutmaz sözler söylediğimi bulacak, ortaya çıkaracak mı; yoksa onu da, bizi dinleyenleri de aldatabilecek miyim?" demiştir. Bana öyle geliyor kisuçlamasında bir dediği bir dediğini tutmuyor. Sanki şöyle demiş: "Sokrates, tanrılarının varlığına inanmamaktan, tanrılar olduğuna da inanmaktan suçludur." Bunadüpedüz alay derler.

Atinalılar, Meletos'un düştüğü çelişkileri benimle birlikte gözden geçirin! Vesen Meletos, bizi yanıtla. Siz de benim ta baştaki dileğimi anımsayın da alışık olduğum gibi konuşursam, ses çıkarmayın. Dünyada bir kimse var mıdır ki, Meletos, insanlara özgü işler olduğuna inansın da insanların varlığına inanmasın? Şunasöyleyin, Atinalılar, kaçamaklı yollara sapmadan beni yanıtlasın. Bir adambulunur mu ki at yoktur, ama atın kullanıldığı işler vardır ; flavtacılar yoktur, ama flavtacılık vardır desin? Bulunmaz, dostum, bulunmaz. Madem ki sen yanıtlamaktan kaçınıyorsun ; sana da, buradakilere de ben karşılık vereyim; ama sen hiç olmazsa şunu yanıtla : bir kimse var mıdır ki tanrılara özgü işlere inansın da tanrılarainanmasın? Daimonlara inanmasın da, daimonların gücüne inansın?

- Hayır, yoktur.

- Çok şükür, yargıçların zoruyla ağızından bu yanıtı alabildim. Demek daimonluk işlere, bu işler yeni olsun eski olsun, inandığımı ve bunları öğrettiğimi ileri sürüyorsun. O halde, söylediğine göre, ben daimonluk işlere inanıyorum. Suçlamandabuna ant bile içiyorsun. Bu

işlere inanıyorsam, onların varlığına da ister istemez inanmam gerekir, öyle değil mi? Hiç şüphesiz, yanıtlamadığına göre senin de aynı düşüncede olduğunu kabul ediyorum. Peki, daimonları tanrı veya tanrıoğulları olarak alabiliriz, değil mi?

- Evet, şüphesiz.

- Öyle ise, söylediğim gibi, daimonların varlığına inanıyorsam, öte yandan da ne adla olursa olsun, daimonlar bir tür tanrı iseler, bilmeceler uyduruyorsun ve bizimle eğleniyorsun demek haksız mıyım? Hem tanrılara inanmadığımı ileri sürüyorsun, hem de biraz sonra daimonlara inandığımı söylemekle tanrılara inandığımı kabuletmış oluyorsun! Denildiği gibi daimonlar, tanrıların nymhalar ya da başka analardan doğma piçleri iseler, tanrılar olmadığı halde, tanrıların çocukları olduğuna kim inanabilir? Bu, katırın eşekle atın yavrusu olduğuna, ama eşeğin de, atın da var olmadığına inanmak kadar yersiz olur. Hayır, Meletos, sen bütün bu saçmaları yabeni denemek için kasten çıkarmışsındır, yahut da bana karşı ciddi bir suç bulamadığından suçlamana koydun. Fakat, inan ki, aynı kimsenin daimonlara özgü işlere inandığı halde, daimonlara, tanrılara, kahramanlara inanamayacağına, biraz anlayış olan hiç kimseyi inandıramazsın.

XVI

Meletos'un suçlamalarını yeterli ölçüde yanıtladım sanıyorum; daha fazlası savunmaya gerek yok. Bununla birlikte, üzerime ne kadar çok kin çekmiş olduğumu düşünüyorum ve yargılanmam gerekirse, beni yok edecek olanın bu olduğunu; Meletos, Anytos değil, şimdiye kadar birçok iyi insanın ölümünün neden olmuş, belki ileride de olacak olan karalama ve çekememezlik olduğun düşünüyorum; çünkü bu kurbanların sonuncusu her halde ben olmasam gerek.

Belki biri şöyle diyecek: "Sokrates, seni böyle zamansız bir sona sürükleyen bir ömürden utanç duymuyor musun? "Bana bunu soracak olana açıkça yanıt verebilir veriyebilirim ki: Dostum, yanıtlıyorsun. Değeri olan bir kimse, yaşayacak mıyım yoksa ölecek miyim, diye düşünmemelidir; bir iş görürken yalnızca doğru mu eğri mi, yürekli bir adam gibi mi yoksa tabansızca mı davrandığını düşünmelidir. Oysa sizin gözünüzde, Troia'da ölen kahramanların, hele namussuzluğa karşı hertürlü tehlikeyi küçümseyen Thetisoğlunun bir değeri olmaması gerektir. Hektor'u öldürmek için sabırsızlanırken, anası tanrı ona, yanılmıyorsam, aşağı yukarı şu sözleri söylemişti: "Oğlum, arkadaşın Patroklos'un öcünü alacak ve Hektor'u öldüreceksin, ancak bil ki onun arkasından sen de hemen öleceksin; çünkü tanrı yargısı böyle emrediyor." Halbuki o, bu öğüde aldırmayıp her şeyi göze alarak, arkadaşının öcünü almadan namussuzca yaşamaya ölümü ve tehlikeyi üstün gördü: "Burada şu eğri gemilerin yanında, dünyaya gereksiz bir yük olarak, maskara gibi durmaktansa, düşmanımdan öcümü alayım, arkasından da öleyim." Onun bu davranışında hiç ölüm ve tehlike korkusu var mıydı? En doğru davranış, Atinalılar, bir kimsenin yeri neresi olursa olsun, ister kendinin seçtiği, ister komutanının gösterdiği yer olsun, tehlike karşısında direnmek; ölümü, başka tehlikeleri değil, ancak namusu göz önünde bulundurmadır.

Atinalılar, benim için de bundan başka türlü davranmak gerçekten çok garip olurdu; çünkü, Potidea'da, Amphipolis'te, Delion'da, seçtiğiniz komutanların gösterdikleri her yerde,

her türlü ölüm tehlikesi karşısında bütün yürekliliğiyle duran ben,şimdi, kendi düşünce ve sanımcı, tanrı tarafından, kendimi ve başkalarını denemek için filozofluk göreviyle gönderildiğim zaman, ölüm veya başka bir şey korkusuyla nasıl görevimi bırakıp kaçardım? Böyle bir davranış gerçekten ağır bir suç olurdu.Kendimi bilge sanarak ölüm korkusuyla tanrı sözüne baş eğmeseydim, o zaman mahkemeye pek haklı olarak çağrılabilir, tanrıların varlığını yadsımakla suçlanabilirdim. Çünkü, yargıçlar, ölüm korkusu, gerçekte bilge olmadığın halde kendini bilge sanmak değil midir? Bilinmeyi bilmek savı değil midir? İnsanların,korkularından, en büyük kötülük saydıkları ölümün en büyük iyilik olmadığını kim bilir? Bilmediğimiz bir şeyi bildiğimizi sanmak gerçekten utanılacak bir bilgisizlik değil midir? İşte yargıçlar, ancak bu noktada başkalarından farklı olduğuma inanıyorum.Belki de onlardan daha bilge olduğumu ileri sürebilirim: Ben, öteki dünyada olup bitenler hakkında pek az bir şey bildiğim halde, bir şey bildiğime inanmıyorum; fakat, tanrı olsun, insan olsun, belki, kendinden daha iyi olanlara haksızlık vebaş kaldırımın bir kötülük, bir namussuzluk olduğunu biliyorum; ben kötülük olduğunuiyice bildiğim şeylerden korkarım, ama iyilik olmadığını kestiremediğim şeylerden nekorkar, ne de sakınırım. Onun için siz beni şimdi serbest bırakın; Anytos'un size: "Sokrates madem ki böyle suçlanmaktadır, ona her halde ölüm cezası vermek gerekiyor, yoksa bütün çocuklarınız onun öğütlerini dinleyerek büsbütün bozulacaktır." demesine bakmayıp "Sokrates, biz Anytos'un düşüncelerine inanmak istemiyoruz, seni serbest bırakacağız, ama, artık bir daha böyle herkesi sorguya çekmeyeceğine ve filozofluk etmeyeceğine söz vermek koşuluyla; bunları yapmakla bir daha suçlandırılırsan, öleceksin" dersiniz, kurtulmam için ilerisürülebilecek böyle bir koşula karşı derim ki: Atinalılar, size saygı ve sevgim vardır; ancak, ben size değil, yalnızca tanrıya baş eğerim, ömrüm ve gücüm oldukça da iyibilin ki felsefe ile uğraşmaktan, karşıma çıkan herkesi buna yöneltmekten, felsefeyi öğretmekten vazgeçmeyeceğim; karşıma çıkana, her zaman dediğim gibi yine şöylediyeceğim: "Sen ki, dostum, Atinalısın. Dünyanın en büyük, gücüyle ve bilgeliğiyle enünlü kentinin hemşerisisin; paraya, onura, üne bu kadar önem verdiğin halde bilgeliğe, akla, hiç durmadan yükseltilmesi gereken ruha bu kadar az önem vermekten sıkılmaz mısın? "Kendisiyle tartıştığım bir adam bu saydıklarımaya önemverdiğini söylerse, yakasını bırakacağımı ve salıvereceğimi sanmayınız; hayır, genesoracağım, onu gene sorguya çekeceğim, onunla gene tartışacağım; erdemli olmasının bir sözden başka bir şey olmadığını anlarsam, kendisini, değeri büyük olana az, değeri küçük olana ise çok değer verdiği için utandıracağım. Aynı sözleri genç, yaşlı, yurttaş, yabancı, herkese, hele benim kardeşlerim olmalarından dolayı bütün hemşerilerime tekrarlayacağım. Çünkü, biliniz, bu bana Tanrının bir buyruğudur; şuna inanıyorum ki kentimizde, şimdiye kadar tanrıya benim bu hizmetimden daha büyük bir iyilik yapılmamıştır. Çünkü ben, genç, yaşlı hepimizi, vücudunuza, paranıza değil, her şeyden önce ruhun en yüksek eğitimine önem vermeniz gerektiğine inandırmaya çalışmaktan başka bir şey yapmıyorum... Evet, benim görevim, size parayla erdemini elde edilemeyeceğini; paranın da, genel olsun özel olsun, her türlü iyiliğin de, ancak erdemden geldiğini söylemektir. Ben bunları öğretmekle gençleri doğru yoldan ayırıyorsam, zararlı bir insan olduğumu kabulederim. Ama biri gelip öğrettiğim şeylerin bunlar olmadığını ileri sürerse, yalansöylemiş olur. Bu noktada, Atinalılar, Anytos'a ister inanın ister inanmayın, hakkımda ister aklanma kararı verin ister vermeyin; her halde, iyice bilin ki, bir değil bin kere ölmem gerekse bile,

yolumu asla değiştirmeyeceğim.

XVIII

Atinalılar, sözümü kesmeyin, beni dinleyin; sonuna kadar dinleyeceğiniz söz vermiştiniz. Söyleyecek bir şeyim daha kaldı. Öyle bir şey ki, işitince, korkarım ki, haykırmak isteyeceksiniz; fakat beni dinlemek sizin için daha doğru olacaktır, onun için, yalvarırım, sakın olun. Bilmelisiniz ki, benim gibi bir adamı öldürmekle, bana değil, kendinize zarar vermiş olacaksınız. Bana kimse, ne Meletos, ne Anytos, zarar verebilir; kötü bir kimse iyi bir adama nasıl zarar verebilir? Ancak kendine zarar vermiş olur. Onlarda kuşkusuz beni öldürtmek, sürdürmek ya da hemşerilik haklarından yoksun bırakmak gücü vardır; onlar herkesle birlikte böyle bir cezanın bana karşı büyük bir kötülük olduğunu sanabilirler. Fakat, burada onlarla birdüşünemem; çünkü, onların şimdi yaptıkları gibi, başka bir kimsenin yaşamını haksız yere yok etmek daha büyük bir kötülüktür.

O halde, Atinalılar, size tanrının bir vergisi olan beni mahkûm ederek ona karşı bir günah işlemeyin dediğim zaman, sizin sandığınız gibi kendimi değil, sizi düşünüyorum. Çünkü, gülünç bir benzetme yapmama izin verin; beni öldürürseniz, hem büyük, hem cins, ama büyüklüğünden dolayı ağır ve dürtülmek isteyen bir ata benzeyen devleti yerinden oynatmak için, tanrının başına bela ettiği benim gibi bir atsineğinin bir benzerini kolay kolay bulamazsınız. Ben tanrının, devletin başına sardığı bir atsineğiyim, her gün her yerde sizi dürtüyor, uyarıyor, azarlıyorum; peşinizi bırakmıyorum. Benim gibi bir kimseyi kolay kolay bulamayacaksınız. Onun için, size, kendinizi benden yoksun bırakmamanızı öneririm. Belki de, ansızın uykusundan uyandırılan biri gibi, canınız sıkılarak, Anytos'un öğüdüne uyar, beni kolayca vurup öldürebileceğinizi sanır ve tanrı size acıyıp başka bir atsineği gönderinceye kadar, yaşamınızın geri kalanında gene uykuya dalarsınız. Size tanrı tarafından gönderildiğimin kanıtını mı istiyorsunuz? Ben başkaları gibi olsaydım, yıllarca sizi erdeme yöneltmekle, bir baba, bir ağabey gibi teker teker sizin sorunlarınızla uğraşmakla kendi işlerimi boşlamaz, onlara sabırla seyirci kalmazdım; böyle bir durum, sanırım ki, insan doğasına uygun bir şey değildir. Bundan bir şey kazansaydım ya da yol gösterme ve aydınlatmalarımın karşılığında para alsaydım, bu davranışımın belki bir anlamı olurdu; fakat şimdi, kendiniz de görüyorsunuz ki, beni suçlayanların küstahlığı bile, bir kimseden para aldığımı ya da almak istediğimi söylemeye varamıyor; çünkü böyle bir şeyi hiç görmemişlerdir. Bu sözümün doğruluğuna, yeteri kadar tanıklık edecek bir şeyim var: yoksulluğum.

XIX

Devlet işlerine girerek düşüncelerimi oradan söylemek varken herkese ayrı ayrı öğüt vermeye, başkalarının işlerine karışmaya kalkışmam belki size şaşılacak bir şey gibi geliyor. Bunun nedenini de söyleyeceğim. Bir tanrının ya da tanrısal bir ruhun bana görüdüğünden, çok kez ve bir çok yerde söz açtığımı işitmişinizdir. Meletos'un suçlamasında, bununlaalay ettiğini de bilirsiniz. Birtürses olan bu işaret, bana çocukluğumda gelmeye başlamıştı; bu ses hep beni göreceğimişlerden alıkoyar, ama, hiçbir zaman "Yap!" diye emretmezdi. İşte beni politikayagirmekten alıkoyan da budur. Bu alıkoymanın da çok yerinde olduğuna inanıyorum. Çünkü, Atinalılar, ben politikayla uğraşsaydım, besbelli ki çoktan yok olurdum ve ne size, ne kendime hiçbir iyilikte bulunamazdım. Canınız sıkılmasın ama, gerçek

şu:Devlette görülen birçok yasa dışı ve haksız işe karşı doğrulukla savaşıarak, sizaya da herhangi bir başka kurula karşı gelen hiç kimse ölümden kurtulamıyor. Evet,ancak hak yolunda çalışan bir kimsenin, kısa bir zaman olsun yaşayabilmesi için,devlet adamı değil, yalnızca yurttaş olarak kalması gerekiyor.

XX

Size, - hem yalnız sözle değil, daha çok değer verdiğiniz işle de - söylediklerimkanıtlayabilirim. Başımdan geçen bir olayı anlatayım; o zaman ölüm korkusuyüzünden haksızlığa hiçbir zaman boyun eğmemiş, boyun eğmeye ölmeyi üstünlütmuş bir adam olduğumu görürsünüz. Size mahkemeler hakkında, belki pekönemli gözükmeyen, ama gerçekten olmuş bir olayı anlatacağım.

Atinalılar! Şimdiyekadar üzerime aldığım biricik devlet görevi, Halk Kurulu üyeliği olmuştur: Üyesiolduğum Antiokhis Oymağı, deniz savaşından sonra ölenlerin cesetlerini toplamayanon komutanın duruşmasında pritanlık (4) makamında bulunuyordu; hepinizinsonraları kabul ettiğiniz gibi yasaya aykırı olarak onları toptan yargılamayıönermiştiniz. O zaman yasaya aykırı bu öneriye karşı koyan biricik üye ben olmuş,oyumu sizden yana kullanmamıştım. Konuşmacılar beni suçlayıp hapse sokmaklakorkutmaya çalıştıklarında; sizler de bağıırıp çağırdığınızda ; ben ne hapsolmaktan, nede öldürülmekten korkarak, haksızlıklara ortak olmaktansa yasanın ve doğruluğunyanında tehlikeye atılmaya karar vermiştim. Bu olay, şehrimiz demokratlıkayönetildiği zamanlarda olmuştu. Otuzlar oligarkhlığı erki ele alınca,benimle birlikte öbür dört kişiyi Tholos'a çağırarak, öldürmek istedikleri SalaminliLeon'u Salamin'den getirmemizi istediler. Bu, onların, işledikleri cinayetlerdenellerinden geldiği kadar çok kişiyi sorumlu tutmak için verilmiş emirlerinden biriydi; ozaman bu şartlar altında, sözüm yerindeyse, ölüme kıl kadar önem vermediğimi, ençok, hatta biricik önem verdiğim şeyin haksızlıktan, günah işlemekten sakınmakolduğunu yalnızca sözle değil, eylemle de gösterdim.O zorlu yönetimin güçlü kolubeni haksızlık suçu işletecek kadar korkutamadı; Tholos'tan çıkar çıkmaz öteki dörtkişi Salamin'e gidip Leon'u getirdikleri halde, ben yalnızca evime döndüm. Otuzların erki çok geçmeden sona ermeseydi, bu davranışımı belki de yaşamımlaödeyecektim. Bu sözlerimin doğruluğuna birçok kimse tanıklık eder.

XXI

O halde, politika yaşamına girdiğim halde, iyi bir adam gibi hep hak gözetipdoğal olarak doğruluğu her şeyden üstün tutsaydım, şimdiye kadar sağ kalabilirmiydim, sanıyorsunuz? Hayır, Atinalılar, hayır; bu ne bana, ne de başka bir kişiyekismet olurdu. Oysa tüm yaşamımda; özel olsun, genel olsun, bütümdavranışlarımda hiç değişmedim;öğrettiklerimi lekeleyenlere de, başkalarına da,dogruluktan ayrılarak, alçakçasına boyun eğmedim. Sürekli öğrencilerim olduğusavı da doğru değildir. Ben, bana düşeni yerine getirmeye çalışırken, genç, yaşlı,beni dinlemek isteyenleri geri çevirmedim. Yalnızca bana para verenlerle konuşmadım;varsıl yoksul, herkes bana soru sorabilir, yanıt verebilir, sözlerimi dinleyebilir; fakat,bundan sonra, o kimse iyi ya da kötü bir insan olduğunda, her ikisini de banayüklemek haksızlık olur; çünkü ben ona ne bir şey öğrettim, ne de öğreteceğime söz verdim. Bir kimse, benden, başkalarının işitmediği, değişik bir şey öğrendiğini ya da duyduğunu ileri sürerse, bilin ki, yalan söylüyor.

XXII

Öyleyse, birçok kimse benimle konuşmak için zaman harcamaktan neden hoşlanıyor ? Bunun asıl nedenini, Atinalılar, size açıkça söyledim:bu kimseler, hiçbir bilgelikleri olmadığı halde bilge olduklarını ileri süren kimselerin sorguya çekilmesini dinlemekten hoşlanıyorlar; gerçekten, bu pek de tatsız bir şeydedir. Başkalarını sorguya çekmeyi bana tanrı emretmiştir; bu yol bana tanrı sözleriyle, gözüme gözükten düşlerle, tanrı buyruğunun insanlara görüldüğü herdurumla gösterilmiştir. Atinalılar bu sözüm gerçektir; olmasaydı, şimdiye kadarkarşıtı kanıtlanırdı. Ben gençleri bozmuşsam, hâlâ da bozuyorsam, şimdiye dek büyüymüş olanlar, gençliklerinde kendilerine kötü öğütler verdiğimi anlamış olanlar ortaya çıkarak beni suçlar, benden öç alırlardı. Bunu yapmak istemeseler bile, hiç olmazsa yakınlarından biri, babaları, kardeşleri ya da akrabaları benim yüzümden ailelerinin ne büyük dertlere uğradığını söylerdi. Şimdi tam zamanıdır. Onların birçoğunu burada görüyorum. İşte çocukluk arkadaşım, benim bölgemden olan Kriton, işte oğlu Kritobulos. Sonra, Aeschines'in babası da, Sphettoslu Lysanias da burada; bunlardan başka Epigenes'in babası Kephisialı Antiphon'u ve benimle birlikte bulunmuş olan birçok kimsenin kardeşlerini de görüyorum. Theozotides'inoğlu ve Theodotos'un kardeşi Nikostrates (Theodotos şimdi sağ değil, onun için engel olamaz), Demodokos'un oğlu ve Theages'in kardeşi Paralos; Ariston'un oğlu ve şurada gördüğümüz Platon'un kardeşi Adeimatos hazır bulunuyorlar; Apollodoros'la kardeşi Aiantodoros'u da görüyorum, daha birçoklarını sayabilirim. Meletos bunların bazılarını, suçlamasında tanık göstermeliydi. Unutmuşsa şimdi yapsın, kendisine yol gösteriyorum. Bu türden, istediği tanığı gösterebilir. Fakat Atinalılar, gerçek bunun tam tersidir. Çünkü bunların hemen hepsi Meletos'la Anytos'un savına göre arkadaşlarını bozmuş, baştan çıkarmış olan benden yanatanıklık edeceklerdir; hem yalnızca bozulan gençler değil, benden yana tanıklık etmelerine hiç gerek olmayan, bozulmamış daha yaşlı akrabaları da. Bunlar tanıklıktan benim yanıma tutarlar? Sanırım, yalnızca gerçek ve doğruluk adına; doğru söylediğimi, Meletos'un ise yalan söylediğini bildikleri için.

XXIII

Sözün kısası, Atinalılar, savunmam için bütün söyleyeceklerim buna ve buna benzer şeylere varır. Bir sözüm daha var. Belki, içinizde, buna benzer ya da bundan daha az önemli bir sorunla bile karşılaştığında, gözyaşları dökerek yargıçlar ayalar ve yakaran, onları yumuşatmak için çocuklarını, akraba ve dostlarıyla birlikte mahkemeye getiren birini anımsayarak bana kızanlar olacaktır. Oysa ben, belkide yaşamım tehlikede olduğu halde, bunların hiçbirini yapmadım. Bunun tam tersi davrandığımı görünce, belki kızgınlıkla oyunu benden yana vermeyecektir. Aranızda böyle biri varsa- yüzde yüz vardır demiyorum- ona açıkça yanıt verir ve derim ki: "Dostum, herkes gibi ben de bir insanım; Homeros'un dediği gibi tahtadan ya da taştan değil; etten, kandan yapılmış bir varlığım; benim de çocuğum var; evet, Atinalılar, biri hemen hemen yetişmiş, erkek olmuş, ikisi henüz çocuk, üç oğlum var; böyle olduğu halde, sizden aklanmamı dilemeleri için, hiçbirini buraya getirmeyeceğim. Niçin? Küstahlıktan ya da size karşı saygısızlıktan dolayı değil. Ölümünden korkup korkmadığım da ayrı bir konudur, şimdi burada bundan söz açacak değilim. Ancak, bence böyle bir davranış, kendimin, sizin ve devletin

onurunaaykırıdır. Benim yaşıma gelmiş, bilgeliğiyle tanınmış bir kişinin böyle bir aşağılığadüşmemesi gerekir. Sanırım herkes Sokrates'in şu ya da bu bakımdanbaşkalarından ayrı olduğuna inanıyor. Halkın bu düşüncesi bana uyuyormuş, uymuyormuş, bunu burada araştırmıyorum. Aranızda bilgeliği, yürekliliği ya da herhangi bir erdemle sivrilmiş olduğu söylenen kimselerin, böyle aşağılık birdavranış göstermeleri ne kadar utanılacak bir şeydir! Cezaya çarptırıldıklarızaman birtakım garip davranışlarda bulunan nice tanınmış adam gördüm; bunlar, sanki ölümle korkunç bir acıya düşeceklerini, sanki yalnızca yaşamalarına izinverilmekle ölümsüz olacaklarını sanıyorlar. Kanımca bu gibi şeyler devlete karşısaygısızlıktır; bunların bu gibi davranışları dışarıdan gelen bir yabancıya, Atina'nın enünlü adamlarının, gene kendi hemşerilerinin ün ve mevki verdiği bu kimselerin, kadınlar kadar bile yürekli olmadıkları kanısını verir. O halde, Atinalılar, bu gibi şeylerihiç olmazsa bizim gibi ünlü kişilerin yapmaması gerekir; tersi durumda, sizin deonlara göz yummanız; soğukkanlılık göstereceği yerde, acıklı sahneleryaratarak kenti gülünç duruma sokan bu gibi kişileri daha fazla cezalandıracağınızı göstermeniz gerekir.

XXIV

Bundan başka, - halkın düşüncesi sorununu bırakalım, - yargıcı aydınlatmak ve kanıksatmak yerine, onun büyüklük yapmasını rica ederek aklanmak da doğru bir şey değildir. Çünkü yargıcın görevi, doğruluğu başışlamak değil, herkesin hakkını ölçerek karar vermek; kendi keyfine göre değil, yasalara göre hüküm vermektir. Yalan yere ant içmeye alışarak sizi etki altında bırakmamalıyız, siz de buna göz yummamalısınız; bu, dine uymaz bir davranış olur.

O halde, Atinalılar,- hele şimdi, Meletos'un ileri sürdüğü sava göre, burada dinsizlikten yargılandığım bir sırada -onursuz, dine uymaz ve yanlış saydığım bir şeyi yapmamı benden beklemeyin. Çünkü, sizi rica gücüyle kandırmaya, yeminlerinizi bozmaya çalışsaydım, tanrıların olmadığına inanmayı size öğretmiş, kendimi savunurken, tanrıları reddetmek suçlamasına karşı yalnızca kendi kendimi kandırmış olurum. Ama gerçek bunun tam tersidir; ben, tanrıların varlığına, ey Atinalılar, tüm benisuçlayanların inandığından daha yüksek bir anlamda inanırım; bundan dolayıdır kisizin için ve benim için iyisi neyse ona karar vermek üzere, davamı size ve tanrıyabırakıyorum.

İkinci Bölüm

XXV

Atinalılar, benim için verdiğiniz mahkûmluk kararına üzülmememin birçok nedeni var. Bunun böyle olmasını bekliyordum; yalnızca, oyların birbirine bu kadar, denk denecek kadar yakın olmasına şaşıtmış; çünkü bana karşı olan çokluğu daha da fazla sanıyordum. Oysa şimdi, öbür tarafa otuz oy gitmiş olsaydı aklanmış olacaktım. Bu yüzden diyebilirim ki, Meletos'un suçlamasından aklanmış sayılırım; hatta üstelik, Anytos ile Lykon beni suçlamak için buraya gelmeselerdi, Meletos oyların beşte birini alamayacak ve yasa uyarınca bin drahmi para cezasına çarptırılacaktı.

XXVI

O şimdi ölüm cezası öneriyor. Bense kendi adıma neyi ileri süreyim, Atinalılar? Kuşkusuz, değerim neyse onu. O halde hakkım nedir? Bütün yaşamında herkesin düşkün olduğu birçok şeye; zenginliğe, aile bağlarına, askerlik rütbelerine, halk kurullarında söylevler vermeye, yargıçlığa, başkanlıklara, taraflara hiç aldırılmamış bir adama verilecek karşılık ne olabilir? Ben bir siyaset adamı olmak için fazla dürüst olduğumu düşünerek, size ve kendime iyilik etmeme engel hiçbir yola saptım! Tam tersine, hepinize iyilik etmemi olanaklı kılan bir yola girdim, herkesin kendini düşünmekten, kendi işlerinin peşinde koşmaktan önce, erdemi, bilgeliği araması gerektiğini, devletin sırtından geçinmeye bakmazdan önce devlete bakması gerektiğini sizlere kabul ettirmeye çalıştım. Böyle bir kimseye ne yapılır? Atinalılar, her halde, ona bir ödül vermek gerekirse, iyi bir şey verilmeli ve bu, ona yakışır bir şey olmalıdır. Sizi yetiştiren, sizi aydınlatmak için işini gücünü bırakmayı her şeyden üstün gören yoksul bir adama yakışan ödül ne olabilir? Atinalılar, ona Priytaneon'da beslenmekten daha yakışan bir ödül verilemez; böyle bir ödül, Olympia'da at yarışlarında, bilmem kaç atlı araba yarışında ödül kazanan bir yurttaşın çok ona yaraşır. Çünkü ben yoksulum, oysa onun yetecek kadar geliri vardır: o, sizi yalnızca görünüşte mutlu ediyor, bense gerçekten. Bana vereceğiniz cezanın uygun ve yerinde bir ceza olması isteniyorsa, diyeceğim o ki, Prytaneon'da beslenmek en doğrusudur.

XXVII

Belki, daha önce, gözyaşları ve yalvarmalar hakkında söylediğim gibi, bu sözlerimle de size boyun eğmediğimi göstermek istediğimi sanacaksınız; ama öyle değil; hiç öyle değil;

bunları, isteyerek hiçbir yanlış davranışta bulunmadığımı mainanarak söylüyorum. Böyle olduğu halde sizi de buna inandıramam, çünkü zaman çok az; başka kentlerde olduğu gibi, Atina'da da büyük davaların bir gündegörülmemesi için bir yasa olsaydı, o zaman sizi kandırabileceğime inanırdım. Fakat bu kadar az bir zamanda bu kadar büyük suçlamaları dağıtamam. Nasıl şimdiye kadar kimseye kötülük etmemişsem, kendime de elbette etmeyeceğim; kendimin bir kötülüğe layık olduğumu söylemeyeceğim, kendim için bir ceza önermeyeceğim. Niçin edeyim? Meletos'un ileri sürdüğü ölüm cezasından korktuğumdan mı? Ölümün bir iyilik mi yoksa bir kötülük mü olduğunu bilmediğim halde, mutlaka kötülük olan bir cezayı neden öneririm? Hapis cezası mı? Niçin, tutukevlerinde, yılın yargıçlarının, Onbirlerin kölesi olayım? Para cezası mı diyeceksiniz, yoksa para cezası ödeninceye kadar hapislik mi diyeceksiniz? Buna karşı da aynı şey söylenebilir; çünkü beş param olmadığından ve cezayı da ödeyemeyeceğimden, tutukevinde öleceğim. O halde, sürgünlüğü mü öneririm? Belki siz de bu cezayı kabul edeceksiniz. Ama benim kendi hemşerilerim olan sizler bile, artık benim konuşmalarına, sözlerime dayanamazken, bunları çekemez ve iğrenç bulurken, başkalarının bana dayanacağını umacak kadar düşüncesiz olmak için, yaşama hırsının gerçekten gözlerimi bürümüş olması gerek. Hayır, hayır, Atinalılar, bu hiç de böyle değil. Yer yer dolaşarak, sürgün yerim hep değiştirilerek, her gittiğim yerden kovularak yaşamak, benim yaşımda bir adam için ne acı bir şey olur! İyi biliyorum ki burada olduğu gibi, her gittiğim yerde gene gençler beni dinlemek için çevremi saracaklar; onları yanımdan uzaklaştırsam daha yaşlı hemşerilerini ayaklandırarak beni dışarı attıracaklar; çevreme toplanmalarına izin versem babaları, dostları gene onların yüzünden beni yurtlarından kovacaklar.

XXVIII

Belki bana denecek ki: "Sokrates; çeneni tutamaz mısın, sana kimse karışmadan yabancı bir kente giderek, yaşayamaz mısın?" Buna vereceğim yanıtı bazılarınızın anlaması çok güç. Çünkü dediğinizi yapmanın tanrıya karşı bir başkaldırı olacağını, onun için çenemi tutamayacağımı söylersen ciddi bir söz söylediğime inanmayacaksınız; erdemi, üzerinde hem kendimi, hem başkalarını sınavdığım dahabirçok sorunları her gün tartışmanın insan için ne büyük iyilik olduğunu, sınavsız bir ömrün, yaşanmaya değer olmadığını söylersen bana gene inanmayacaksınız. Size kabul ettirmek kolay olmamakla birlikte, söylediklerim doğrudur.

Kendimi hiçbir cezaya değer görmeye de alışmadım. Param olsaydı, beni aklayacak bir para cezasını önerirdim; bundan bana bir kötülük gelmez. Ama ne yapayım, yok; onun için bu para cezasını, ancak benim verebileceğim kadar kesmenizi dilerim. Evet, belki bir mina verebilirim, onun için, bu cezayı öneriyorum. Buradaki dostlarım Platon, Kriton, Kritobulos ve Apollodoros otuz mina önermem için beni sıkıştırıyorlar; onlar üstlerine alacaklar. Haydi otuz olsun; bu para için onlar size yeterli güvence olacaklardır.

Üçüncü Bölüm

XXIX

Atinalılar, Sokrates'i, bir bilgeyi öldürmekle, kentinizi ayıplayacak olanlar nedeniyle kazanacağınız kötü ünün dışında, büyük bir kazancınız olmayacak; bengerçekte hiçbir şey bilmeyen bir adam olduğum halde onlar sizi kötülermek istedikleri zaman, benim bilge olduğumu söyleyecekler. Oysa biraz dahabeklemiş olsaydınız, istediğiniz, doğanın gidişiyekendiliğinden yerine gelmişolacaktı. Çünkü, gördüğünüz gibi, yaşıam çok ileri; ölümden çok uzak değilim.Şimdi tümünüze değil, yalnızca bana ölüm cezasını verenlere sesleniyorum. Onlarsöyleyecek bir sözüm daha var: belki aklanmamı kolaylaştıracak şeylersöylemediğimden, suçluluk kararından kurtulmak için gereken şeyleri söylemeyi veyapmayı kabul etmediğimden dolayı mahkûm edildiğimi sanıyorsunuz.Hayır; cezalandırılmama neden olan eksiklik, sözlerimde değil. Sizin istediğiniz gibi;ağlayarak, sızlayarak, haykırarak, bence bana yakışmayan, fakat başkalarındansürekli duymaya alıştığınız birçok şeyi söylemememde ve yapmamamdır. Fakat ben, tehlikeye düştüğüm zaman, ne böyle aşağılık davranışlara, alçaklıklara saparım, ne de kendimi böyle savunmadığım için pişman olurum. Asla! Böyle bir şey yapmaktansa, sizin alıştığınız gibi kendimi savunmaktansa, kendi alıştığım gibi konuşarak ölmeyi üstüngörürüm. Çünkü, savaş alanında olduğu gibi adalet karşısında da, hiçkimse - ben de - kendini ölümden kurtaracak araçları kullanmaya kalkışmamalıdır. Evet çokkez, bir kimse savaşta silahlarını bırakmakla, düşmanlarının önünde diz çökmekleölümden kurtulabilir; her şeyi söylemeyi, her şeyi yapmayı kabul eden bir kimse içinher türlü tehlike karşısında ölümden kurtulmanın daha birçok yolu vardır. Yalnızca,şuna iyice inanın, yargıçlarım, asıl sorun, ölümden sakınmak değil, haksızlıktansakınmaktır; çünkü kötülük ölümden daha hızlı koşar. Ben yaşlı ve ağır olduğumdan,bana yavaş koşan ölüm yetiştii; oysa beni suçlayanlar güçlü ve çevik olduklarından,onlara da çabuk koşan kötülük yetiştii. Şimdi ben, tarafınızdan ölüm cezasına, onlarda gerçek tarafından kötülüğün ve haksızlığın cezasına çarptırılarak ayrılıyoruz. Bencezama boyun eğirim, onlar da cezalarına boyun eğsinler. Herhalde böyle olması yazgıymış; belki de yerindedir...

XXX

Şimdi, ey beni mahkûm edenler! Size bir kehanetimi söylemek isterim; çünküben şimdi

yaşamın öyle bir anında bulunuyorum ki, bu anda insanlar ölmeden öncesezgi gücüne erişirler. O halde benim katillerim olan sizlere haber vereyim ki,ölümümüm üzerinden çok geçmeden, bana verdiğiniz cezadan daha ağır bir cezasizi beklemektedir. Beni öldürmekleyaşamınızın hesabını soranlardankurtulacağınızı sanıyorsunuz. Fakat, bana inanın, sandığınızın tam tersi olacaktır.Evet, hiç kuşku duymayın, şimdiye kadar öne atılmalarına engel olduğum birçokkimse karşınıza çıkacak, sizi şiddetle suçlayacaklardır; bunlar daha genç olduklarıiçin sizi daha çok incitecekler, sizinle daha çok uğraşacaklardır. Atinalılar, insanlarıöldürmekle, herkesi kötü yaşamınızı kınamaktan alıkoyacağınızı sanıyorsanızyanılıyorsunuz; bu, olası bir kaçış yolu, bilinen bir kaçış yolu değildir: en kolay, en soyluyol, başkalarını hiçbir şey yapamayacak hale getirmek değil, kendinizi yüceltmektir.İşte, buradan ayrılmadan önce, beni cezalandıran yargıçlara söyleyeceğim kehanetbudur.

XXXI

Beni aklayan dostlar, yargıçlar meşgulken, öleceğim yere gitmeden, sizlerle olup bitenler hakkında konuşmak isterim. Onun için azıcık daha durun,birbirimizle görüşebilecek kadar zaman var. Siz benim dostlarımsınız, onun içinbaşıma gelenin anlamını size açıklamak isterim. Ey yargıçlarım!(Çünkü ancaksizlere gerçekten yargıç diyebilirim.)Size gerçekten şaşılacak bir olayı anlatmakistiyorum. Şimdiye kadar gündelik işlerde bile, kötü ya da yanlış bir iş yapmak tehlikesikarşısında, içimden gelen tanrısal bir ses beni alıkoyuyordu; şimdiyse, gördüğümüzgibi, herkese göre belki de kötülüklerin en kötüsü ve en sonucusu başıma gelmiştir.Oysa sabahleyin evimden ayrılırken de, mahkeme karşısına çıktığımda da, buradasöz söyleyeceğim anlarda da tanrının sesi beni durdurmamıştı; başka durumlarda,birçok kez söz söylememe engel olurken, bugün bu konu üzerinde söylediğim veyaptığım şeylerin hiçbirinin önüne geçmedi. Bu susmanın anlamı nedir? İşte sizebunu söyleyeceğim: kuşkusuz bu, başıma gelenin iyilik olduğuna ve ölümün birkötülük olduğuna inananlarımızın yanıldıklarının bir göstergesidir. Çünkü iyiliğe değil,kötülüğe doğru gitmiş olsaydım, her zamanki uyarı sanırım beni durduracaktı.

XXXII

Bir başka yönden bakarsak; ölümün, iyilik olduğunu umduracak bir nedenolduğunu da görürüz. Ölüm iki şeyden biridir; ya bir hiçlik, büsbütün bilinçsizlikhalidir, yahut da herkesin dediği gibi, ruhun bu dünyadan ayrılarak başka birdünyaya geçmesidir. Ölüm bir bilinçsizlik, deliksiz ve düşsüz uyuyan bir kimseninuykusu gibi bir uykuysa, o ne eksiksiz, ne tam bir kazançtır!Bir kimse, uykusundahiç düş görmediği bir gecesini düşünerek bunu yaşamının öteki günleri ve geceleriyle karşılaştırsaydı, bütün yaşamında bundan daha iyi ve daha hoş kaç günve kaç gece geçirmiş olduğunu da bize söyleseydi; sanırım ki herkes, değil yalnızsıradan kimseler, Büyük Kırıl bile yaşamında böyle pek az gündüz ve gece bulurdu.Ölüm bu tür bir uykuysa, büyük bir kazançtır; çünkü öyle olunca, zamanın bütünakışı, tek bir gece gibi gözükcekti. Ama ölüm bizi bu dünyadan başka bir dünyayagötüren bir yolculuksa ve herkesin dediği gibi bütün ölenler başka bir dünyadayışıyorlarsa, yargıçlarım, bizim için bundan daha büyük ne iyilik olabilir? Gerçekten,öteki dünyaya vardığımızda, bu dünyada doğru olduğunu ileri süren kimselerden kurtularak, denildiği gibi asıl doğrular olan gerçek yargıçları, Minos'u,

Rhadamanthes'i, Aeakos'u, Triptolemos'u, doğru yaşamış olan yarı tanrıları bulacaksak, bu yolculuk hiçbir zaman bir ceza olamaz. Bir kimse orada, Orpheus'a, Musatos'a, Hesiodos'a, Homeros'a kavuşacaksa, bunun için ne vermez ki? Hayır, bu doğruysa bırakın birdaha, bir daha öleyim. Hele Palamedos ile, Telmonoğlu Aias ile, haksız bir cezayüzünden ölen eski kahramanlarla buluşmak bizim için ne yüce şeydir! Kendisonumu onların sonuyla karşılaştırmak benim için ne büyük bir mutluluk! Hepsinin üstünde, burada olduğu gibi öteki dünyada da, öz ve yanlış bilgeliği araştırmamı ilerletebileceğim; kimin bilgiç, kimin bilgisiz olduğunu anlayabileceğim. Yargıçlar! Büyük Troia seferinin önderi Odysseus'u, Sisyphos'u, kadınlı erkekli dahabirçoklarını sınavabilmek ne büyük bir mutluluk! Onlarla konuşmak da, onların arasındaylaşmak da, onlara sorular sormak da ne sonsuz bir zevk olacak! Orada hiçbir kuşkusuz, soru sormak yüzünden ölüm cezasına çarptırılmak tehlikesi de yoktur. Doğruyu söyleyen orada bizden daha mutlu olduktan başka, ölümsüz de olacaktır.

XXXIII

O halde yargıçlar! Siz de benim gibi ölümden korkmayın. Şunu bilin ki, iyi bir insana, ne yaşamda, ne de öldükten sonra, hiçbir kötülük gelmez. Onu ve onungibileri tanrılar her zaman korur. Benim yaklaşan sonum, yalnızca bir raslantı işidedir; tam tersine, apaçık görüyorum ki ölmek ve böylece bütün acılardan tümüyle kurtulmak benim için daha değerlidir. İşte içimden gelen işaretin benialıkoymamasının nedeni budur. Gene bunun için, beni cezalandıranlara, benisuçlayanlara asla kızmıyorum. Onlar bana iyilik etmeyi bile bile istememişlerse de, bana hiç de kötülük etmemişlerdir. Onları ancak bana bilerek kötülük etmek istediklerinden dolayı kınayabilirim.

Sizden dileyeceğim bir şey daha kaldı: Çocuklarım büyüdükleri zaman Atinalılar, erdemden çok zenginliğe ya da benzeri herhangi bir şeye düşkünlük gösterecek olurlarsa, ben sizinle nasıl uğraşmışsam, siz de onlarla öyle uğraşın, onları cezalandırın; kendilerine, kendilerinde olmayan bir değeri verir, önem vermeleri gereken şeye önem vermez, bir hiç oldukları halde kendilerini bir şey sanırlarsa, ben sizi nasıl azarlamışsam, siz de onları öyle azarlayın. Bunu yaparsanız, bana da, oğullarıma da doğru davranmış olursunuz.

Artık ayrılık zamanı geldi, yolumuza gidelim; ben ölmeye, siz yaşamaya. Hangisi daha iyi? Bunu tanrıdan başka kimse bilemez.

"Başka bir kitapta görüşmek dileğiyle."

Oğuzhan Yağız - Nakkal Yayıncılık

SOKRATES'İN SAVUNMASI

Eski Yunanca özel adların yazılışı hakkında not

Yunan eserlerinin çevirisinde tanrı, insan ve ülke adlarını, asıllarındaki gibi yazmayı uygun bulduk; bunun için de bugün Avrupa ülkelerinin hemen hepsinde kullanılan çevriyazı yöntemini aldık. Yunancanın her harfi, aşağıdaki cetvelde gösterildiği gibi, tek veya çift harfle karşılanmıştır. “Th” ve “kh” gibi çift harfleri kullanmaya gerek vardı; çünkü Yunancanın Q’sını da, T ‘ını da “t” ile gösteremezdik, ikisini ayırmak zorunluydu. “X” için de yalnızca “h” harfini alsaydık Yunancada bazan sesli harflerin önüne gelen (‘) işareti ile karışabilecekti.

“Ph” çift harfine gelince, Yunanca’nın F harfini Avrupalılar öteden beri böyle gösterirler; eski Romalılar da öyle göstermişler; demek ki o harfin söylenişi Romalıların “f” harfinin söylenişine tümüyle uymuyormuş.

Romalılar ve bugünkü Avrupa ülkeleri, Yunanca’nın X harfini de “x” ile gösterirler; ancak “x” harfi bizim alfabemizde yok; bu yüzden “x” yerine “ks” çift harfini kullanmayı daha uygun bulduk.

Yunancada “y” harfi sessiz değil, sesli harftir ve “ü” okunması gerekir. Ancak bu söyleyiş kesin de değil. Bugünkü Yunanlılar onu “i” diye okuyorlar. Çift sesli harfleri de gene çift olarak gösterdik. Ancak (ou) yerine tek bir

“u” koyduk; bu şimdiki uluslararası çevriyazıda da böyledir.

Yunan Alfabeti:

AAHENNTT

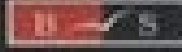
BBQThXKsYY

GGİİOOFPh

DDKKPPXKh

EEÿLPRYPs

ZZMMSSWO

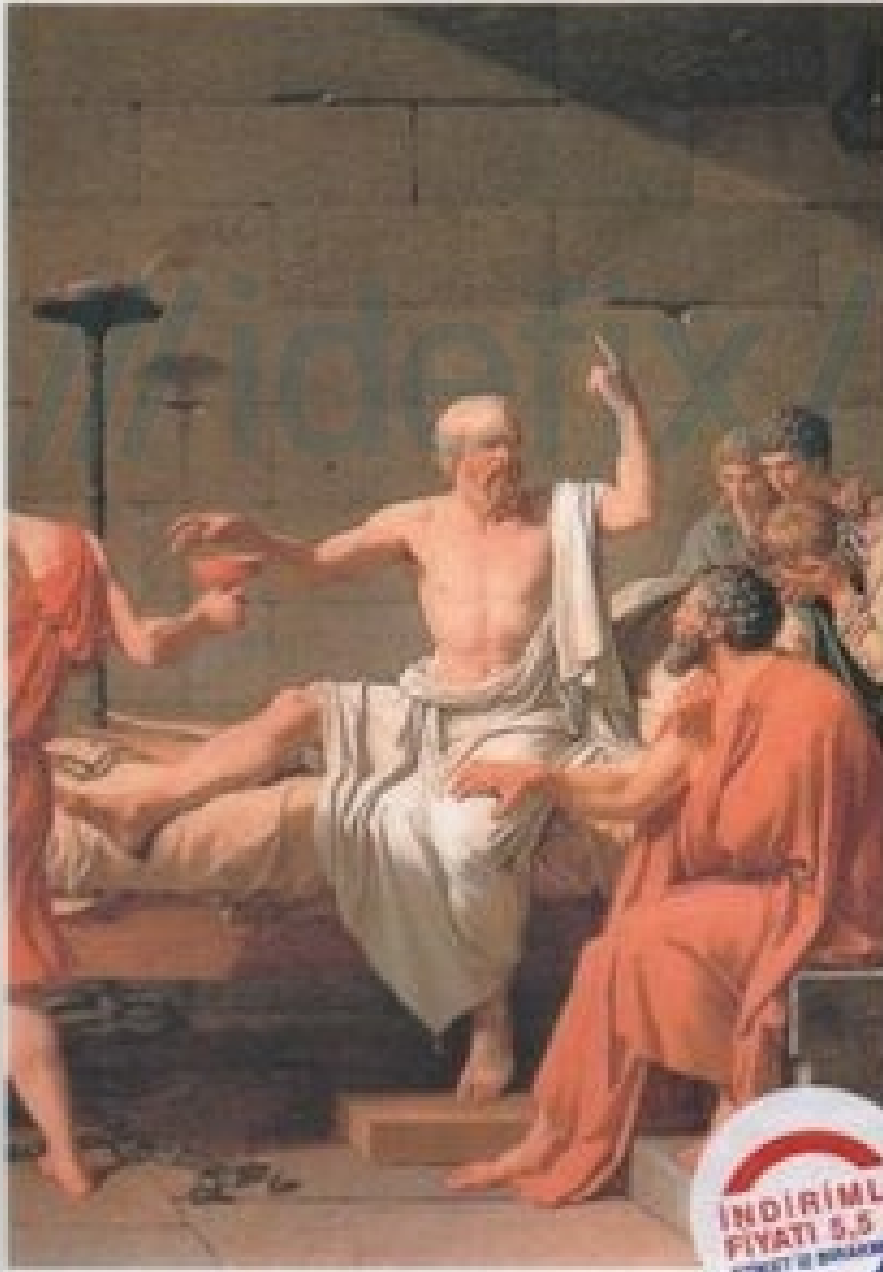

DÜNYA KLASİKLERİ - FELSEFE

SOKRATES'İN SAVUNMASI

PLATON

ÇEVİREN: CÜNEYT ÇETİNKAYA

PLATON:SOKRATES'İN SAVUNMASI

Sokrates'in Savunması Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi doçentlerinden Niyazi Berkes tarafından, Jowett'in İngilizce çevirisi temel alınarak dilimize çevrilmiş ;E.Chambry ile M.Croiset'nin Fransızca ve O.Apelt'in Almanca çevirileri ile de karşılaştırılmıştır.

Bu kitabın hazırlanmasında, SOKRATES'İN SAVUNMASI'nın MEB Yunan Klasikleri dizisinde 1942'de yayınlanan ilk baskısı temel alınmış ve çeviri dili günümüz Türkçesine uyarlanmıştır.

Haziran 1

ÖNSÖZE ÖNSÖZ

Dünya Klasikleri dizimize Rönesans'ın ve Aydınlanma Çağı'nın düşünce temelini oluşturan Yunan klasikleriyle başlıyoruz. Dizinin ilk kitabı olarak da "Sokrates'in Savunması"nı seçtik. Bunun nedeni, eski Yunan düşüncesinin en önemli adı olan Platon'un tüm diyaloglarında Sokrates'i konuşturması. Diyaloglarda Sokrates'in savunduğu düşüncelerin ne kadarı onun, ne kadarı Platon'undur bilmek olanaksız; ancak bu diyaloglar içinde Sokrates'in kişiliğinin en açık seçik ortaya çıktığı, "Sokrates'in Savunması"dır. Kitabınbaşına da Sabahattin Eyuboğlu ile M. Ali Cimcoz'un "Devlet" çevirilerinin önsözünü aldık. "Eflatun"ları "Platon" yapmak dışında tek sözcüğünü değiştirmedığımız bu önsöz, "Devlet" için yazılmış olmakla birlikte, Sokrates'i ve özellikle Sokrates'in ölüm karşısındaki tutumunu, ölüme ve yaşama bakışını da anlatıyor ve çok iyi anlatıyor. Ayrıca, Sokrates'in kendisini yargılayıp ölüme mahkûm edenleri tartışırken, tartıştığının aslında o günün Atina devleti olduğu da bir gerçek. Bu nedenle, Eyuboğlu ile Cimcoz'un önsözünün, yalnızca bu kitabın değil, "Devlet" başta olmak üzere, bu dizide yer alacak tüm Platon diyaloglarının anlaşılması açısından yararlı olacağını düşünüyoruz.

ÖNSÖZ

Okuyucu, önsöz okumazsın sen, biliyoruz, kendimizden biliyoruz bunu. Haksız da değilsin hani. Önsözlerin çoğu anlayışına sınır koyar; bir gözlük takar gözüne. Öyle bir gözlük ki ne kadar güzel de gösterse görülmüş bir dünyayı gösterir sana. Önsözü eserin sahibi de yazmış olsa, sana dilediğini göstermeye hakkı yoktur o eserde. Hakkı olsa da çokluk bir şey kazanmaz bundan: kendi hakkını korurken eserinin hakkını yer; çünkü eserle senin serbestçe kaynaşmana, onun kaşını gözünü değil de topuğunu ya da saçlarını sevmene engel olur. Oysa ki kendisi bile asıl senin oralarını sevmene sevinir. Böylesine karışık bir iştir bu. Bunu kendi eserine önsöz yazan için söylüyoruz. Bir de o eseri bir başka dile çevirenin önsözünü düşün. Eseri çevirmekle zaten seninle eserin ve yazarın arasına girmiş, bir de tutup yeni bir gözlük daha vermeye çalışıyor sana; sanki eserden ne anladığını, onu senin de nasıl anlamayı istediğini çevirideki dili ve deyişle belli etmemiş gibi! Çeviri ister istemez bir eserin anlamını sınırlandırmadır. Çeviren ne kadar dürüst olsa sana eserin kendinesini, bir süzgeçten geçmişini verir: traduttore traditore. Çevirene güven olmaz, der İtalyanlar. Ne var ki bir kitabı gerçekten, atlamadan, dalga geçmeden okuyanlar da yalnız çevirenlerdir. Okuyucunun anlar gibi olup geçtiği, dünya görüşüne ve gündelik kaygılarına göre çiğnemediği yuttuğu ya da bir kenara attığını evirip çevirmek, şu veya bu türlü açıklamak ve kendi anlayışının sorumluluğunu yüklenmek zorundadır; hele çevrilen kitap

Platon'un Devlet'i gibi bin bir süzgeçten geçip bin bir kalıba girmiş, iki bin dört yüz yıldır hallaç pamuğu gibi atılmış bir kitap olursa!

Sana sunduğumuz Türkçe Devlet elbette bize göre bir Devlet olacak; ama bu bize göreliği bile bile yapmış, Platon'u zorla kendi zevkimiz ve anlayışımızdan yana çekmiş değiliz. Tersine, elimizden geldiği kadar Platon'un havasına girmeye, deyişine ermeye, Platonca konuşmaya çalıştık. Senin anlayacağın, Eflâtun'un yüz yıllardır çevresine dolan kerli ferli, cübbeli, uzun sakallı, çatık kaşlı bir sürü değerli değersiz bilginleri ite kaka yanına sokulmak, kendisiyle senli benli olmak istedik. Sırtımızda ne filozofların, ne de filologların yumurta küfesi vardı; onun için de Devlet'i çevirirken kılı kırk yarmaktan çok, anladığımız kadarını en rahat Türkçe'yle söylemek yolunu tuttuk. Bu işi güle söyleye, Sokrates'i kendi hocamızmış gibi kâh hayranlıkla, kâh şüphe ve gülümsemeyle, kâh ürke ürke dinleyerek yaptık. Ama bundan, işimizi ve kendimizi küçümsedik, ciddiye almadık manasını çıkarma; çünkü bir yandan Platon'la senli benli olma, bir yandan da şimdiye kadar ağdalı, lügatli bir dille söylenmeye alışılmış sözleri halkın Türkçesiyle söyleme çabalarımızla, hem insanca, hem de Türkçe düşünmenin gelişmesine az çok yardım ettiğimize inanıyoruz. Çevirimizdeki türlü eksiklikler, aykırılıklar ortaya çıkınca da bu inancımız sarsılmayacak; sağ kalırsak onları seve seve düzelterek, kalmazsak bizim yerimize düzelterek Türklere şimdiden: Merhaba! Bu sözlerimizden işin kolayına kaçtığımızı, kendimizi hem Platon'a hem de sana karşı sorumlu saymadığımızı sanma; sana verdiğimiz, bizim yapabileceğimizin en iyisidir. Dilimizin çok daha arık, terimlerimizin hem daha Türkçe hem de daha kesin, daha kaçamaksız olmasını istedik. Ne var ki, Yunanca bilmediğimiz, hem de Devlet'in rahat okunmasını istediğimiz kadar kullanamadık. Ortalama bir yolu bu çeviri için uygun gördük. Faydalandığımız değişik çeviriler bilimsel değerlerine, Yunanca'dan çevrilmiş olmalarına rağmen, çok yerde Platona pek ağır cübbeler giydirmiş; bütün eserlerinde gündelik konuşma dilini kullanmış, felsefeyi halkın, hatta çocuğun senli benli, gülümser dünyasına indirmiş olan bu adamı ağdalı, çetrefil bir yazı dili ile konuşturmuşlar. Akdeniz'in suları gibi duru bir düşünceyi kimi zaman dibi görünmez karanlık kuyulara çevirmişler; metinden uzaklaşmayalım derken insandan uzaklaşmışlar. Felsefeyi ayağa düşürmek korkusu ile halkın ulaşamayacağı raflara koymuşlar. Ama haksızlık etmeyelim: İngiliz Jewed hiç de öyle değil. Bizden çok önce o da Platon'un kolay okunup anlaşılmasını, yani Platon'un kendi dilinde yaptığını İngilizce'de yapmak istemiş. Anlamadığımız yerleri ona sormadık, hatta bize yolumuzu bulduran da o olmadı; ama çalışmalarımızın sonuna doğru hız ve güven verdi bize.

Doğrusunu istersen bizim çevirimiz başkalarının çevirileri arasından Platon'u sezinleme çabası oldu. Yunanca metne hiç başvurmamış sayılmayız. Dördüncü kitaba kadar klasikler arasında çıkmış ve Yunanca'dan yapılmış çeviriden faydalandık. Sıkıştığımız yerlerde eski Yunanca'yı bilen dostumuz Azra Erhat'a bir kelime ya da bir cümlenin aslını kurcalattık. Platonun şu ya da bu sözü nasıl bir ağız ve ne çeşit, ne kökten kelimelerle söylediğini sorduk. Fransızca çevirilerin Platon'un orta malı dilden aldığı diri ve somut kelimeleri bir hayli soyutlaştırıp terimleştirdiğini o da gösterdi bize. Ama, ne de olsa biz Platon'u el gözü ile tanıdık, Devlet'i kılavuzla dolaştık. Bu yüzden baştan sona dilediğimiz kadar serbest olmadık; eski Yunanca'nın somutluk ve dirilik bakımından Türkçe ile yakınlığından faydalanamadık. Bununla beraber söyleyişte olduğu kadar kelime seçiminde de bazı

ağırlıklarını atmayı, metnin özüne daha yakın karşılıklar bulmayı denedik. Buna bir örnek verelim: Devlet'in önemli kavramları arasında adalet ve âdil başta gelir. Bu terimleri arapça diye değil, düşüncenin akışını bozdukları, yerlerine oturmadıkları için değiştirmek zorunda kaldık. Buna karşılık doğruluk ve doğru hiçbir yerde aksamadı. Bunun sebebi şu olsa gerek: Bizim eskiler adalet ve âdil kavramlarını başı kaba saydıkları Türklerin diline sığmayacak kadar yüksek saymış ve bunları Kuran'ın dili ile söylemeyi, adaleti tanrı katına yükseltmeyi daha doğru bulmuşlar. Bunu yapan aydınlarımız adalet düşmanlarının bundan faydalanacağını düşünmemişler. Ne bilsinler ki, günün birinde adaletin kılıcı keskindir denince, halk bunu padişahın kılıcı keskindir diye anlayacak, doğruluktan, doğru adam olmaktan çıkan padişaha âdil denmesini kimse yadırgamayacak? Eski Yunan aydını burada faka basmamış: Adalet'i yani Devlet'in en büyük ilkesini, Devlet'in hizmet ettiği, daha doğrusu hizmet edeceği halkın dili ile söylemiş. Bakın Platon ya da Sokrates adaleti, yani doğruluğu nasıl anlatmaya çalışıyor: bir delinin eline silah vermek doğru mudur? diye başlıyor. Siz gelin de burada doğru sözü yerine âdil sözünü koyun! Tutmuyor. Deliye silah vermek neden doğru değildir, diye başlayan düşünce, doğruluğun herkese en iyi yapacağı işi vermek olduğu sonucuna varıyor. Böylece Eflâtun doğruluktan ne anladığını halkın diline dayanarak anlatıyor; bizim, içtimai adalet diye gündelik hayat dışına çıkardığımız kavram, Devlet'te herkesin doğru diyeceği bir şey, bir orta malı kavram oluyor. Herkesin en iyi yapacağı işi yapması doğru mudur? Doğru; öyleyse doğruluk herkesin kendi işini yapmasıdır; doğru adam da kendi işini yapandır. Adalet, adil kelimeleriyle bu geliştirmeyi yapamazsınız dilimizde. Onları ancak Arapça konuşanlar Devlet'i çevirirken kullanabilir. Kaldı ki, adalet'in, adil'in karşıtlarını nasıl söyleyeceksiniz? Haydi adaletsizlik dediniz, (bu da kavramı tam vermiyor ya, neyse), ya adil'in karşıtına ne diyeceksiniz? Adil olmayan ya da gayri adil mi? Olacak şey değil. Oysa ki eğrilik, eğri, Platon'un ne demek istediğini kestirmeden anlatıyor; adalet gibi orta malı olması gereken bir kavramı, bilinen bir köke bağlıyor. Gerçi doğru yalanın ve yanlışın da karşıtıdır; ama ne yapalım dilimiz öyle istemiş, belki bir keramet de vardır öyle isteyişinde. Doğru adam dendiği zaman her Türk bunu gerektiği gibi anlar, karışıklık olmaz, daha ne istiyoruz?

Devlet'in önemi:

Bugün insanlık adı altında topladığımız değerlerin kaynaklarından biri de Platon'un Devlet'idir. Doğu'da ve Batı'da Hıristiyanlık ve Müslümanlıktan önce kutsal değilse bile, en önemli kitap Devlet idi. Kaldı ki, ilk Hıristiyan ve Müslüman aydınları kendi din felsefelerini bu kitabın değişik yorumları üstüne kurdular. İdea kuramı, ki Platon'un hiç de kestiremeyeceği mistik ve metafizik dünya görüşlerine döküldü, en açık anlatılışı ile bu kitaptadır. Hıristiyan'ın da Müslüman'ın da gerçek ötesi ve dünya zindanı 7. kitaptaki mağara benzetmesine bağlanabilir. Hüsn-ü mutlak, Hayr-i ulâ, fevk-at-tabia, ilkeler ilkesi, tek Tanrı kavramları, Platon'dan gelme olduğu gibi, Descartes'ın: "Düşünüyorum, öyleyse varım" sözü Platon'un Devlet'te düşünülen, kavranan dünyayı, görülen dünyadan daha gerçek sayarken söylediklerinin bir özeti gibidir. Platon'un dinlere yiyecek olmuş yönü bir yana, bugüne kadar ortaya atılmış bütün Devlet kuramlarının, Komünizm ve Nazizm de içinde bütün toplum düzenlerinin Devlet'te ip uçları, hatta kaynakları bulunabilir. Rönesans'tan bu yana politika alanında ne düşünülmüşse, Devlet'te çekirdek olarak vardır. Hele J.J. Rousseau'nun devlet ve eğitim üstüne düşündüklerini bu okuyacağınız kitapta daha da açık olarak görürsünüz.

Devlet insanlığın iliklerine işlemiş bir kitaptır. Böyle iken, ne tuhaftır, en az okunan kitaplardan biri de Devlet'tir. Biz, bu kitabı çevirenler bile, birçok sahifelerde yepyeni şeylerle karşılaştık ve Devlet'i gerçekten okuyup okumadığımızı birbirimize sorduk. Devlet, okunmuş olsa bile, sık sık yeniden okunmaya değer, dünya gibi hep yeniden anlaşılacak isteyen bir kitaptır.

Devlet'i kim, nerede, ne zaman, nasıl yazdı?

Sokrates, hiç şüphesiz, Platon'dan çok daha yaratıcı, daha erkek bir kafa idi. Kalıpları kıran, buzları eriten herkesin alışık olduğu düşünüşten başka türüsünü getiren her halde Sokrates idi. Bu adam üstüne bildiklerimiz o zaman için az sayılmaz. Ama onları hiç bilmesek bile, Platon gibi değerli bir insanın düşünebildiği en değerli şeyleri kendisine mal ettiği insanın, zamanında gençler üstüne ne türlü bir etkisi olduğunu, böyle bir etkisi olabilmek için de ne yaman bir kafası olduğunu düşünün! Bizim eski dünyamızda buna benzer bir durum Şems'le Mevlana arasındaki kaynaşmadır. Şems de Sokrates gibi dünyaya kitap yerine kendini anlamış, sevmiş bir insan bırakıp gidiyor. Platon gibi Mevlana da bütün düşüncesini ve sanatını bir büyük dostun emrine, hizmetine koyuyor. Dar kafaların öldürdüğü Sokrates gibi Şems'in ölümü de yepyeni bir düşünüş ve duyuş akımının başlangıcı oluyor.

Bütün diyaloglarda olduğu gibi, hangi düşüncelerin nereye kadarının Sokrates'in veya Platon'un olduğunu bilemeyiz. Bu iki insan bir potada eriyip birbirine karışmış, kaynaşmış gibidir. Gerçi Platon'u bir yazar, bir sanatçı olarak yalnız başına düşünebiliriz. Devlet'te Sokrates'in söyledikleri gerçekten kendi düşünceleri de olsa, onları Sokrates'in ölümünden yıllar sonra derleyip toparlayıp kendi dilediği gibi düzene sokan Platon'dur. Tanıdığımız Sokrates ise Platon'un tanıttığı, dilediği gibi konuşturduğu bir Sokrates'tir. Resim modeline ne kadar benzerse benzesin, resmi yapanın eseridir elbet. Ama bir filozof olarak Platon'un, Sokrates'in eseri olduğu su götürmez. Kısaca: Devletin babası Sokrates, anası Platon'dur diyebiliriz.

İnsan düşüncesinin bir dönüm noktası olan Sokrates'in kim olduğunu, nasıl yaşayıp öldüğünü az çok biliyoruz: Milattan önce 468 yılında doğmuş ve 400 yılında ölmüş. Bütün ömrü Atina'da geçmiş. Babası heykel ustası, anası ebeymiş. Erkenden dökülmüş saçları, yuvarlak yüzü, irice burnu ile kaba görünüşlü, filozoftan çok hamala benziyen bir adammış. Gelişigüzel giyinir, yaşar, kendi evinden çok başkalarının evinde yer içer, karısına, çocuklarına boşverir, her gün çevresini saran gençlerle şurada burada akşamlara kadar çene çalarmış. Bir savaşta Alkibiades'in hayatını kurtaracak kadar gözü pekmiş. Her çeşit insanla ahbapça, dobra dobra konuşur, her düşündüğünü herkese açıkça söyler, Devlet'in politikasına da yalnız seyirci ve tenkidci olarak karışmış. Konuşmalarında asıl güttüğü amaç, herkesi bildiği, inandığı şeyden şüphe ettirmekmiş. En çok söylediği iki sözden biri: Benim tek bildiğim, bir şey bilmediğimi bilmektir, öteki de: Kendini tanı; sözü imiş. Gençliğin ahlakını bozuyor diye 275'e karşı 281 oyla ölüme mahkûm edildiğinde ne kendini kurtarmak için düşüncelerinden kısıntı yapmış, ne de kaçabileceği halde kaçmış; dostları arasında baldıran zehirini, şarap içer gibi içmiş!

Platon olmasa Sokrates üstüne bildiklerimiz, aşağı yukarı bunlar olacaktı. Hoş Platon da bize hayatı üstüne fazla bir şey öğretmiyor; ama diyalogların her satırında Sokrates bir

Tanrı gibi hazır ve nazır'dır. Diyaloglarının ve hele Devlet'in yazılmasına asıl yol açan olay da Sokrates'in ölümüdür. Bu ölüm aynı zamanda bugün bizim Garplı dediğimiz kafanın da kaynağı sayılabilir. Onun için Sokrates'e baldıran zehirini içirten olaylar üzerinde durmak istiyoruz.

Sokrates'in ölümü, Atina ile Sparta'nın birleşip İran ordularına karşı kazandıkları zaferle, yani Sokrates'in doğmasından iki yıl önce hazırlanmaya başlar. Ortak düşmana karşı Sparta kara kuvvetleri, Atina ise deniz kuvvetleriyle katılmıştı. Zaferden sonra Sparta'nın ordusu başına dert oldu; memleketi sömürdü. Atina ise, savaş için hazırladığı filoyu, ticaret için kullandı, dünyaya açıldı, dünya Atina'ya geldi; Atinalılar kendilerine hiç benzemeyen, kendileri gibi düşünmeyen bambaşka insanlarla tanıştı. Değişik insanların bir araya gelmesi, Atina'da eski inanışların, düşünüş geleneklerinin yıpranmasına yol açtı. Deniz yolculukları Atinalıları yıldızları bilmeye, yıldızlar da evrenin sınırlarını araştırmaya götürdü. Atina'da bir yandan eski inanışları yıpratın, bir yandan da yeni bilgiler edinmeye çalışan ve sonradan filozof (bilgisever) adını alan bir takım aydınlar türemeye başladı. Bunların bir kısmı, Thales ve Herakleitos gibi Anadolu filozoflarının ardından giderek insanın yaşadığı dünyayı, havayı, suyu, ateşi, toprağı, yani fizik gerçeğı aydınlatmaya çalışıyorlar; bir kısmı da akıllarını yalnız bütün inanışları çürütmekte, her şeyin püf noktasını bulmakta kullanıyorlardı. Birinciler için önemli olan insan dışı gerçekler, ikinciler içinse daha çok insan içi gerçeklerdi. Fizikçiler insanla ilgili sorunları (meseleleri) küçümsüyor, sofistlerse, hiçbir sonuca varmaksızın da olsa, yalnız insafla ilgili sorunları ele alıyorlardı. Sokrates'in doğduğu yıllarda Atina'da daha çok sofistlerin sözü geçiyordu. Doğrusunu isterseniz, Sokrates fizikçilerden çok sofistlerden yanadır. Bu okuyacağınız kitapta bile aslan payı fizikçilerden çok sofistlerindir; çünkü Devlet, insan dışından çok, insan içine çevrik bir kitaptır. Uzun sözün kısası, Sokrates sofistlerle birlikte demek istiyor ki, insanın hayatı dünyanın hayatından daha önemlidir; asıl bilgi dünyayı değil, insanı bilmektir. Tanrılar evreni yönetedursun, insan kendi hayatını yönetmelidir; iyi ile kötüyü, doğru ile eğriyi ayırdetmesini öğrenip hem kendini, hem başkalarını adam etmelidir. Bütün bilimlerin amacı insanların daha iyi insan olmalarını sağlamaktır. Sokrates böylece felsefeyi tabiattan çok insana, fizikten çok ahlaka bağlamış; filozofu ister istemez dünya işlerine, politikaya, günlük sorunlara karıştırmış oluyordu. O kadar ki, düşüncelerinden çıkan sonuca göre, ya devlet adamının filozof, ya da filozofun devlet adamı olması gerekiyordu.

Atina'da demokrasi ile felsefenin sarmaş dolaş olduğu, ya da birbirini didiklediği yıllarda sofistler arasında iki düşünce çatışıyordu: bunlardan birine göre insanlar doğuştan iyi ve eşittirler; toplumun kötü düzeni onları bozuyor; güçlüler güçsüzleri eziyor; kanunlar güçlülerin elinde güçsüzlere karşı bir silah oluyor. Öteki düşünceye göre ise, insanlar doğuştan ne iyi, ne de eşittirler. Yalnız güçlü ve güçsüzler vardır; güçlünün güçsüzü yönetmesi, ezmesi tabiat gereğidir ve doğrudur; insan haklı olmaya değil, kuvvetli olmaya bakmalıdır. Bu iki düşünceden biri daha çok Atina, öteki daha çok Sparta devletinden örnek alıyordu. Biri daha çok halkçıların, öteki daha çok aristokratların ya da zenginlerin ekmeğine yağ sürüyordu.

İşte Platon'un Devlet diyalogunun kaynağı bu iki düşüncenin çatışmasıdır. Sokrates gerçi açıkça hiçbirini desteklemiş değildi. O, devletin başına en akıllıların gelmesini istiyor, nerede olursa olsun, yalnız akla uygun olanı arıyordu. Ne var ki, içinde yaşadığı Atina

demokrasisinin akla uymıyan tarafları çoktu. Sokrates de aklının dikine gittikçe durmadan düşman kazanıyordu. 400.000 Atinalının 250.000'i hiçbir siyasal hakkı olmıyan kölelerdi. Geri kalan 150.000 yurttaştan da küçük bir azınlık Büyük Meclis'e girebiliyor, devleti yönetenler yurttaşlar listesinden alfabe sırasına göre seçiliyordu. Böylece her halk çocuğu her an, devleti yöneten 1000 kişinin arasına girebiliyordu. Ama şu ya da bu değeri, bilgisi olduğundan değil, yalnız halk çocuğu olduğundan, Sokrates herkesin başa geçme hakkını doğru bulmakla birlikte, başa geçenin en değerli yurttaş olmasını istiyor. Bunu istemekle de devleti çoğunluğun değil, seçkin bir azınlığın yönetmesini istemiş oluyordu ki, bu da bir yandan halk çocuğunun bilgisizliğini yüzüne vurmak, öte yandan kendilerini en değerli azınlık sayan aristokratların ve zenginlerin halk düşmanlığını ister istemez haklı çıkarmak demektir. Demokrat Atina'nın bütün korkusu da, onların kuvvetlenip devleti elde etmeleriydi. Nitekim Sparta'nın desteklediği demokrasi düşmanları, Kritias'ın önderliği ile baş kaldırmaya hazırlanıyorlardı. İşte bu Kritias, Platon'un amcalarından biriydi. Baş kaldırma suya düştü. Kritias öldü. Demokratlar bu baş kaldırmanın arkasında haklı, haksız Sokrates'in parmağı olduğunu sandılar. Hem bu Sokrates de çok oluyor artık dediler; ne Tanrılara saygısı var, ne atalara, ne devlete! Herkesi, her şeyi eleştirmeye, akla vurup çürütmeye kalkıyor; gençlerde hiçbir şeye inanç bırakmıyor.

Sokrates böylece, baş kaldırmaya katıldığı, başkalarını baş kaldırmaya zorladığı için değil; serbest düşündüğü, eski düzenin temellerini sarstığı için ölüme mahkûm oldu. Zaferi aristokratlar ve zenginler kazansaydı, Sokrates kurtulur muydu? Hiç sanmıyoruz. Çünkü, Sokrates en güçlülerin değil, en akıllıların başa geçmesini istiyordu, bunu istemekten de hiçbir güç, hiçbir düzen alıkoyamayacaktı onu. Üstelik belki Kritias'ın ve Platon'un dostluğundan da olacak, diyaloglar yazılmayacak, Sokrates'in düşünceleri bize kadar gelemeyecekti. Sokrates'in ölümü vaktinden önce öten horozun ölümü gibidir. Ölmek, onun düşüncesinin kaçınılmaz sonucuydu. Bir bakıma da en büyük eseri ölümüdür. Onun için bu ölümü size -okuyacağınız Devlet'in de belki asıl kaynağı olduğu için- Platon'un ağzından anlatacağız:

...Sokrates: "Artık gidip yıkanma zamanı geldi. Zehiri içmeden önce yıkanmak yerinde olur sanırım. Bir ölüyü yıkama işini kadınlara bırakmamalı" dedi. O zaman Kriton söze karıştı: "Peki Sokrates, dedi; buradakilerden ve benden, çocukların ve daha başka şeyler üstüne isteklerin nedir? Ne dileğin varsa şöyle; sevdiğimiz için seni, canla başla yaparız". "Ne mi istiyorum sizden? dedi, her zaman ne istedimse onu: Kendi kendinize iyi bakın, böylece hem benim için, hem benimle ilgili her şey için, hem de kendiniz için gereğinde yapılacak olanı seve seve yaparsınız; şimdiden söz vermeseniz bile. Ama kendinize bakmazsanız, eskiden ve bugün konuştuklarımızdan çıkan sonuçlara göre yaşamazsanız, ne kadar söz verseniz, ne kadar yemin de etseniz boştur". "Peki öyle olsun", dedi Kriton: "elimizden geleni yaparız. Ama nasıl gömelim seni? Onu söyle bari". "Nasıl isterseniz öyle. Ölünce artık tutamazsınız ki beni, kaçmış olurum elinizden".

Bunları söylerken tatlı tatlı güldü, bize doğru bakarak: "Dostlar", dedi, "Kriton'u bir türlü inandıramıyorum ki, asıl Sokrates şu anda sizlerle konuşan, her sözüne belli bir düzen veren Sokrates'tir. Ona kalırsa, ben biraz sonra ölecek olan Sokrates'im. Nasıl gömüleceğini sorduğu Sokrates..."

Bu sözler üzerine Sokrates kalktı, yıkanmak için başka bir odaya gitti. Kriton da onunla gitti, bekleyin, dedi bize. Biz de kendi aramızda konuşarak bekledik, o gün orada söylenen sözler üzerinde durduk. Başımıza gelen felaketin büyüklüğünü, Sokrates'te bir baba kaybettiğimizi, ömrümüz boyunca yetim kalacağımızı söyledik birbirimize.

Yıkandıktan sonra, çocukları geldi yanına, (İkisi çok küçük, biri büyükçe üç çocuğu vardı). Kadınlar da girdi içeri. Sokrates onlarla Kriton'un yanında konuştu, öğütler verdi, son isteklerini söyledi. Sonra kadınlarla çocukları dışarı çıkarttı, bizim yanımıza geldi.

Bir hayli kalmıştı yandaki odada; güneş de batmak üzereydi. gelir gelmez oturdu, fazla bir şey konuşulmadı artık. On birlerin adamı içeri girdi, Sokrates'in önüne gelerek: "Sokrates, dedi, sen başkaları gibi değilsin; onlara hâkimlerin adına zehiri içmelerini söylediğim zaman kızıyorlar bana, küfrediyorlar. Sen buraya gelmiş insanların en değerlisi, en anlayışlısı, en iyisisin. Bunu birçok davranışların gösterdi bana. Bugün bile, bana hiç kızmadığını görüyorum. Ölümüne kimlerin sebep olduğunu, kimlere kızman gerektiğini biliyorsun da ondan... Haydi uğurlar olsun. Madem kurtuluş yok, bari rahat ölmeye çalış". Sözlerini bitirirken başını arkaya çevirip ağladı ve gitti. Sokrates arkasından: "Sana da uğurlar olsun, dediğin gibi yaparım" dedi. Sonra bize döndü: "Ne iyi adam, dedi, buraya geldim geleli sık sık görmeğy geldi beni; zaman zaman da konuştuk onunla; az bulunur böylesi; bugün de candan ağladı benim için. Haydi Kriton, dediğini yapalım adamın. Getirsinler zehiri hazırsa, değilse söyle de ezsinler". O zaman Kriton; "Evet ama, dedi, güneş daha batmadı sanıyorum, dağların üstünde olacak. Hem sen de bilirsin ki, çokları zehiri geldikten çok sonra içerler. Daha önce güzel yemekler yer, şarap içerler; bazıları isterse dilediği ile sevişir bile. Madem vakit var, acele etme sen de". "Kriton, dedi Sokrates; o adamlar böyle yapmakta haklıdırlar, çünkü bununla bir şey kazandıklarını sanırlar; bense yapmamakta haklıyım, çünkü bir şey kazanacağımı sanmıyorum. Zehiri biraz daha geciktirmekle kendi kendime gülünç olurum; hayata boşuna yapışıyorum, tükenmek üzere olan her şeyi tutmaya çalışıyorum diye. Haydi, haydi dediğimi yap, boyuna karşı koyma bana".

Bunun üzerine Kriton köşede bekleyen uşağa işaret etti. Uşak çıktı, biraz sonra zehiri verecek adamla döndü. Bu adam ezdiği zehiri bir tas içinde elinde tutuyordu; onu görünce Sokrates: "Gel bakalım ahbap, dedi; bu işleri en iyi bilen sensin, söyle bana yapacağımı". "Kolay, dedi adam, içtikten sonra odanın içinde dolaşırsın, bacaklarında bir ağırlık duyunca uzanırsın, zehir de yapacağını yapar". Bu söz üzerine tası uzattı. Sokrates tası aldı ve inanır mısınız Ekhekrates? Ne kılı kıpırdadı, ne rengi attı, ne bir şey. Her zamanki boğa bakışını, alttan alttan adama çevirerek: "Ne dersin? dedi, bu içkiden Tanrı için biraz dökmeye izin var mı, yok mu?" "Sokrates", dedi adam, "zehiri tam yeteceği kadar eziyorum". "Anlıyorum", dedi Sokrates, "ama her halde Tanrılara dua etmeme izin vardır; öteye gidişim daha kolay olsun diye; dilerim öyle olsun". Bunu söyler söylemez hiç yüzünü buruşturmadan tası su içer gibi dibine kadar dikti.

O ana kadar hepimiz ağlamamak için kendimizi tutmuştuk, ama zehiri içtiğini görünce dayanamadık artık. Ben de boşandım. Başıma çektiğim örtünün altında ona değil, kendi kendime böyle bir insanın dostluğundan olacağıma ağlıyordum. Kriton benden önce boşanmış, kalkıp uzaklaşmıştı. Başından beri ağlayıp duran Apollodoros, şimdi göz

yaşlarına acılı, öfkeli bağışmalarını da kattı. Onun bu hali Sokrates'ten başka oradakilerin yüreklerini sarstı. Sokrates: “Ne oluyorsunuz”, dedi, “ne tuhaf adamlarsınız, insan böyle uğursuz sözler duymamalı ölürken, haydi tutun kendinizi, dayanıklı olun!” Bunu duyunca utandık hep, yaşlarımızı tuttuk. O, odada dolaşıp duruyordu. Bir ara, bacaklarım ağırlaşıyor, dedi. Adamın söylediği gibi sırt üstü uzandı. O sırada adam elini bastırıp Sokrates'in bacaklarını yokluyordu. Ayağını kuvvetle sıkıp Sokrates'e acı duyup duymadığını sordu. “Hayır” dedi Sokrates. Adam daha yukarıları sıktı ve bize katılaşıp soğumaya başladığını gösterdi. Göğsüne dokunarak, soğuma yüreğine yaklaşınca gidecek, dedi. Soğuma karnına doğru yayılmıştı ki, yüzüne örttüğü örtüyü kaldırdı, şu sözler dudaklarından çıkan son sözler oldu: “Kriton”, dedi, “Asklepios'a bir horoz borcumuz var, dostlar ödemeyi unutmayın sakın”. “Peki öderiz”, dedi Kriton, “başka bir diyeceğin yok mu?” Cevap vermedi Sokrates, bir an sonra birden kasıldı. Adam yüzünü iyice açtı, Sokrates'in bakışı donmuştu. Bunu görünce Kriton ağzını ve gözlerini kapadı.

İşte Ekhekrates, dostumuzun, zamanımızda tanıdığımız insanların en iyisi, en bilgisi ve en doğrusunun ölümü böyle oldu. (Phaidon: 115-118).

Sokrates öldüğü zaman Platon yirmi sekiz yaşındaydı. Yakışıklı, güçlü kuvvetli bir insandı. Omuzlarının genişliğinden ötürü sonradan Platon adını almış derler. Soylu, zengin bir ailenin çocuğuydu. Çağında görülebilecek en iyi eğitimi görmüş, matematikte ve şiirde erkenden sivrilmişti. Olimpiyatlarda yarış kazanmış ünlü bir atletti. Kısacası filozof olması en az beklenecek delikanlılardan biriydi. Sokrates'in konuşmalarını ilkin bir zeka yarışması olarak çekici bulmuş olabilir. Ama bu konuşmaların tadına vardıktan sonra kafa sporunun ötekilerden çok daha önemli, Sokrates'in bütün şampiyonlardan çok daha üstün olduğunu anlıyor. Sevgili hocasının ölümüyse ona düşüncenin hem bir tek insanın, hem de bütün insanların hayatına neler getirebileceğini öğretiyor. Denebilir ki, Platon bütün ömrünü Sokrates'i öldürmeyecek, tersine onu ve onun gibileri baş tacı edecek bir toplumun, bir devletin kurulabileceğini düşünmekle geçirmiştir. Hele okuyacağınız diyalog bu kaygının ta kendisidir.

İlk işi Sokrates'i öldürten demokrasiden uzaklaşıp dünyayı dolaşmak oluyor. Nerelere gittiği pek bilinmiyor: Mısır'a, İtalya'ya, Anadolu'ya, hatta Hindistan'a gittiğini ileri sürenler var. Her halde on iki yıl yok oluyor ortadan, Atina'ya kırk yaşında olgun bir insan olarak dönüyor. Atina yakınında bir kır evine yerleşiyor, sonradan dünya akademilerine adını verecek olan Akademos'un bahçesinde gençlerle buluşup Sokrates gibi kendini sevdiren bir hoca oluyor. İşte Platon filozofi ile sanat sevgisini birleştiren, insan düşüncesini bir çeşit tiyatro yoluyla anlatan diyalog çeşitini o zaman yaratıyor. Bu arada Platon, Sicilya'nın zorbası Kral Dionysios'un sarayına gidip orada düşündüğü devleti gerçekteştirmeyi deniyor; ama ne filozof olmaya, ne de devleti filozoflara bırakmaya yanaşmayan kral, Platon'u kapı dışarı ediyor. Tekrar düşünce bahçesine dönen Platon artık seksen yaşına kadar hem çevresindeki, hem de gelecek yüzyıllardaki gençlerle en iyi devletin nasıl olabileceğini tartışmakla yetiniyor.

Ne Yunanistan'da, ne de belki hiçbir yerde gerçekteşmeyeceğini anladığı en iyi devleti Sokrates'le birlikte bir kitapta kuruyor. Diyaloglarının en güzeli değilse bile -çünkü güzel sözü daha çok şölen'e yakışıyor- en zengini, en yüklüsü olan Devlet 'te Platon insanlara

bütün duygu ve düşüncelerinin, bütün sevgi ve öfkelerinin, şüphe ve hayallerinin özetini veriyor. En iyi devletin bir ütopya olduğunu biliyor elbet, biliyor ama, kurulsun kurulmasın, herkesin böyle bir devlete, yani en doğruya yönelmekle adam olacağına inanıyor. Herkes böyle bir devleti varsayıp onun kanunlarına göre yaşasın, diyor.

Sabahaddin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz